

รูปแบบการจัดการที่ดินและระบบนิเวศในพื้นที่สวนป่ายุคาลิปตัสเพื่อการใช้ประโยชน์ของชุมชน
กรณีศึกษา : พื้นที่สาธารณะ ดงขุก บ้านบักตุ๋ ตำบลโนนสวรรค์
อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

จัดทำโดย

นายบุญสอน แปวประเสริฐ และคณะวิจัย

สนับสนุนโดย : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น)

รูปแบบการจัดการที่ดินและระบบนิเวศในพื้นที่สวนป่ายูคาลิปตัสเพื่อการใช้ประโยชน์ของชุมชน
กรณีศึกษา : พื้นที่สาธารณะ ดงขุก บ้านบักตุ๋ ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

ทีมวิจัย

1. นายบุญสอน แปวประเสริฐ	หัวหน้าโครงการ
2. นายเฉลิมชาติมูลตรี	ทีมวิจัย
3. นายสมศักดิ์ คำสุทธิ	ทีมวิจัย
4. นายชาย แสงวาโท	ทีมวิจัย
5. นายสมัย ราชพลแสน	ทีมวิจัย
6. นางทองใบ โพธิ์พยัคฆ์	ทีมวิจัย
7. นายทวีศักดิ์ บ้างตำรวจ	ทีมวิจัย
8. นายไพบูลย์ ทาจำปา	ทีมวิจัย
9. นางสุภาพ พลหนองหลวง	ทีมวิจัย

ที่ปรึกษา

พระครูกิตติ สารธรรมคุณ

เจ้าอาวาสบ้านบักตุ๋

บทคัดย่อ

โครงการ รูปแบบการจัดการที่ดินและระบบนิเวศในพื้นที่สวนป่ายูคาลิปตัสเพื่อการใช้ประโยชน์ของชุมชน กรณีศึกษา : พื้นที่สาธารณะดงขุก บ้านบักตู่ ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

โครงการวิจัยนี้ดำเนินการวิจัยในพื้นที่ บ้านบักตู่ ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด มีระยะเวลาดำเนินโครงการ 12 เดือน การวิจัยได้ก่อให้เกิดผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ 2 ข้อ ดังนี้

1.) ค้นหาแบบการจัดการที่ดินให้ชุมชนใช้ประโยชน์พื้นที่ที่หลากหลายร่วมกันได้ ซึ่งการศึกษาได้ข้อมูลเฉพาะส่วนของการจัดการที่ผ่านมาในอดีตเท่านั้น

2.) พื้นพูนเวศน์พื้นที่สาธารณะดงขุกให้เป็นที่มีความหลากหลายพันธุ์พืช ในส่วนนี้มีการศึกษาข้อมูลจากเอกสารมือสองใน 2 เรื่อง คือ ข้อมูลพื้นฐานยูคาลิปตัส และจากผลงานวิจัยเชิงบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชนบทโดยการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยการปลูกไม้โตเร็ว ซึ่งการศึกษาทำให้ทีมวิจัยเข้าใจสภาพพื้นที่ป่าดงขุกและการใช้ประโยชน์ได้มากยิ่งขึ้น

สารบัญ

คำนำ	ก
สารบัญ.....	ข
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามวิจัย.....	2
วัตถุประสงค์.....	2
กรอบแนวคิด.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
บทที่ 2 บริบทชุมชน.....	5
บทที่ 3 กระบวนการวิจัย.....	18
ขอบเขตการวิจัย.....	18
ขอบเขตเนื้อหา.....	18
กลุ่มเป้าหมาย.....	18
ขั้นตอนการวิจัย.....	18
บทที่ 4 ผลการศึกษา.....	22
1. รูปแบบการจัดการที่ดินในพื้นที่สาธารณะดงขุกในอดีต	22
2. วิธีการฟื้นฟูระบบนิเวศน์ป่าดงขุกให้มีความหลากหลายด้านพันธุ์พืช.....	23
(จากการศึกษาข้อมูลมือสอง)	
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย.....	29
บทสรุป.....	29

บทที่ 1

สรุปย่อโครงการ

หลักการเหตุผล

ไม้ยูคาลิปตัส เป็นไม้ยืนต้นที่มีถิ่นกำเนิดในประเทศออสเตรเลีย นำเข้ามาปลูกในประเทศไทยครั้งแรกในปี พ.ศ.2507 โดยได้มีการปลูกเพื่อทดสอบสายพันธุ์ และมีการขยายพื้นที่ปลูกไม้ยูคาลิปตัสอย่างต่อเนื่องในฐานะไม้ปลูกเบิกพื้นที่เสื่อมโทรมในอดีตจุดประสงค์ของการปลูกไม้ยูคาลิปตัสในประเทศไทย เพื่อทดแทนป่าที่ถูกทำลาย และเพื่อนำมาเป็นเชื้อเพลิงและใช้ประโยชน์ภายในครัวเรือนเป็นหลัก ดังนั้นรูปแบบการปลูกจึงเป็นการปลูกในแนวรั้วในไร่นามากกว่าที่จะปลูกเป็นแปลง เพื่อไม่ให้เกิดการสูญเสียพื้นที่เพาะปลูกพืช (ผการัตน์, 2530) ต่อมาในปี พ.ศ. 2520 ไม้ยูคาลิปตัสได้เปลี่ยนบทบาทเป็นไม้เศรษฐกิจมากขึ้น (ณรงค์ชัย, 2544) เนื่องจากสามารถนำเนื้อไม้ยูคาลิปตัสไปใช้เป็นวัตถุดิบสำหรับโรงงานผลิตเนื้อเยื่อกระดาษได้ ส่งผลให้มีการขยายพื้นที่ปลูกไม้ยูคาลิปตัสอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่กลายเป็นฐานที่สำคัญในการผลิตไม้ยูคาลิปตัสเพื่อผลิตเนื้อเยื่อกระดาษ (พสุธา, 2542)

พื้นที่สาธารณะดงขุมมีขนาดพื้นที่ 280 ไร่อยู่ในเขตรับผิดชอบของหมู่บ้านบักตุ้ม 2 ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอชุมพวง จังหวัดร้อยเอ็ด ลักษณะกายภาพก่อนปี พ.ศ.2527 เป็นพื้นที่ว่างเปล่าเป็นส่วนใหญ่มีป่าไม้ธรรมชาติอยู่ประมาณ 10 ไร่ พันธุ์ไม้ในเขตนี้ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มไม้พุ่ม ฝอง เหม็ดแอ แสบง พืชคลุมดินและหญ้าชาวบ้านในเขตพื้นที่ได้แก่บ้านโนนตาแสง บ้านน้ำคำ บ้านดุนและบ้านบักตุ้มใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าสาธารณะดงขุมเป็นแหล่งฟืน เห็ด สมุนไพร และเป็นพื้นที่เลี้ยงวัว-ควายในฤดูฝนเนื่องจากเป็นพื้นที่เนินสูงน้ำท่วมไม่ถึง ผู้อาวุโสบ้านบักตุ้มประมาณการว่าในอดีตวัว-ควายที่คน 4 หมู่บ้านนำมาเลี้ยงด้วยกันในป่าดงขุมมี 300-400 ตัว ต่อมาในปี พ.ศ.2527 รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการฟื้นฟูป่าชุมชน โดยดำเนินการภายใต้โครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ โดยมีเป้าหมายในการปลูกป่าทดแทนจำนวน 38,000 ไร่ ทัวทั้งทุ่งกุลาร้องไห้(ปลูกได้แล้ว 27,735 ไร่และเพาะกล้าไม้รวมทั้งสิ้น 28,844,349 กล้า)(โครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้:2524)นโยบายนี้ครอบคลุมถึงพื้นที่ป่าสาธารณะดงขุมบ้านบักตุ้มด้วย ซึ่งในขณะนั้นมีการนำแรงงานมาปลูกยูคาลิปตัสในเขตป่าดงขุมจนเต็มพื้นที่หลังจากปลูกแล้วมีการจ้างพนักงานป้องกันดูแลป่ายูคาลิปตัสผืนนี้ โดยห้ามไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์และตัดไม้ จนกระทั่งยูคาลิปตัสมีอายุประมาณ 7 ปี พนักงานเฝ้าป่าจึงย้ายออกและรัฐบาลจึงส่งต่ออำนาจการจัดการให้เป็นของบ้านบักตุ้มภายใต้การกำกับดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลโนนสวรรค์

ผลจากการปลูกป่าครั้งนั้นได้ทำให้พันธุ์พืชดั้งเดิมที่เป็นแหล่งฟืน เห็ด สมุนไพร และพื้นที่เลี้ยงวัว-ควายของชาวบ้านบักตุ้มและหมู่บ้านใกล้เคียงหายไป เนื่องจากพืชพรรณชนิดอื่นๆรวมทั้งหญ้าและพืชคลุมดินไม่สามารถเติบโตได้ ปรากฏการณ์ที่ชาวบ้านพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Yunnan University ของจีนที่พบว่าสวนป่ายูคาลิปตัสเมื่อเปรียบเทียบกับสวนป่าชนิดอื่นจะมีความหลากหลายของพืชน้อยที่สุดการรับน้ำฝน (Interception)ต่ำสุดพอกับป่าสน มีการชะล้างธาตุอาหารในดินปริมาณสูง ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของดินต่ำสุดเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ปลูกไม้พุ่มเตี้ยๆป่ากึ่งธรรมชาติ ป่าขั้นที่สอง ป่าสมบูรณ์(Climax forest)(Yunnan University: 2007)

เมื่อชาวบ้านบักตุ้มประสบปัญหา จึงพยายามค้นหาวิธีการแก้ไขอยู่หลายครั้ง เช่น ในปี พ.ศ.2545 มีการตัดไม้ยูคาลิปตัสทั้งหมดในป่าดงขุมไปขายนารายได้มาสร้างหอระฆังและเมรุในหมู่บ้าน ซึ่งการตัดไม้ขายครั้งนั้นหมู่บ้านมีรายได้ 800,000 บาท เมื่อหักค่าใช้จ่ายแล้วเหลือเงิน 400,000 บาท และในปี พ.ศ.2548มีการตัดไม้ยูคาลิปตัสขายอีกครั้งจำนวน 270 ไร่ เรียกว่า ไม้ตอสอง คือ ยูคาลิปตัสที่แตกกิ่งจากต้นตอเก่าที่ตัด

ครั้งแรกและเหลือไม้ชุดแรกเอาไว้ 10 ไร่ ซึ่งการขายครั้งที่ 2 ขายในราคา 180,000 บาท เพื่อนำรายได้ไปสร้างโรงครัวของวัด ห้องน้ำวัดและต่อเติมศาลากลางบ้าน หลังจากการขายครั้งที่ 2 พบว่า รายได้ลดลงกว่าครั้งแรกกว่า 70 % จากพื้นที่ป่าที่ใกล้เคียงกัน ทำให้ผู้นำและชาวบ้านบักตู่เริ่มวิเคราะห์ความคุ้มค่าของป่ายูคาลิปตัสแห่งนี้และมีแนวคิดจะนำยูคาลิปตัสออกจากพื้นที่ทั้งหมดแล้วฟื้นฟูและใช้ประโยชน์อย่างอื่นจึงขอรับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ดรื้อถอนป่าบางส่วนออกและชุดสระเก็บน้ำขนาด 400,000 ลูกบาศก์เมตรหลังจากนั้นทดลองทำแปลงปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ระดับหมู่บ้านแต่ไม่สำเร็จ หญ้าไม่เจริญเติบโตเนื่องจากน้ำไม่พอในฤดูแล้งและสภาพดินไม่เหมาะสมจนกระทั่งปัจจุบันไม่สามารถดำเนินการอย่างอื่นใดได้อีก ผลประโยชน์ที่ได้รับหากเทียบกับความสูญเสียที่เกิดขึ้นแตกต่างกันมาก “นิเวศน์ธรรมชาติ วิถีชีวิตชุมชน จะมีหนทางฟื้นคืนกลับมาได้อย่างไรบ้าง” จึงเป็นคำถามที่ชาวบ้านในพื้นที่ยังคงสงสัยมาโดยตลอด

จากประสบการณ์ดังกล่าวจะเห็นว่าชาวบ้านบักตู่มีความพยายามสร้างความร่วมมือของคนทั้งหมู่บ้านในการจัดการพื้นที่สาธารณะดังชุกให้สามารถเอื้อประโยชน์กับสภาพที่ควรเป็นรวมถึงความพยายามในการฟื้นฟูระบบนิเวศน์ให้เกิดมีความหลากหลายมากกว่าที่เป็นอยู่ปัจจุบัน แต่ยังไม่ปรากฏผลรูปธรรมน่าพอใจ ชุดความรู้การจัดการพื้นที่ที่มียูคาลิปตัสและการจัดการเชิงพื้นที่ที่จะสามารถแก้ไขปัญหาของชาวบ้านบักตู่ และเป็นไปได้ว่าจะเป็นตัวแบบการจัดการสำหรับพื้นที่ที่มียูคาลิปตัสและประสบปัญหาคล้ายกันในทุกๆ ล่าร้องให้อีกนับหมื่นไร่ในอนาคตได้

ดังนั้นโครงการวิจัยนี้ จึงมีเป้าหมายสำคัญ 3 ประการ คือ 1) ค้นหารูปแบบการจัดการที่ดินให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์พื้นที่ที่หลากหลายร่วมกันได้ 2) ฟื้นฟูพื้นที่สาธารณะดังชุกให้เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายด้านพันธุ์พืชเพื่อการใช้ของชุมชนและใช้ประโยชน์จากหญ้าในการเป็นแหล่งอาหารวัว-ควายในอนาคต และ 3) สร้างกระบวนการความร่วมมือชาวบ้านบักตู่ในการจัดการที่ดินและฟื้นฟูระบบนิเวศน์ป่าดังชุกให้เกิดรูปธรรม โดยอาศัยความจำเป็นและความต้องการของชุมชนเป็นฐานดำเนินการเพื่อแก้ไขและพัฒนา

คำถามวิจัยหลัก

รูปแบบการจัดการที่ดินและระบบนิเวศน์ในพื้นที่สวนป่ายูคาลิปตัสเพื่อการใช้ประโยชน์ของชุมชนควรเป็นอย่างไร

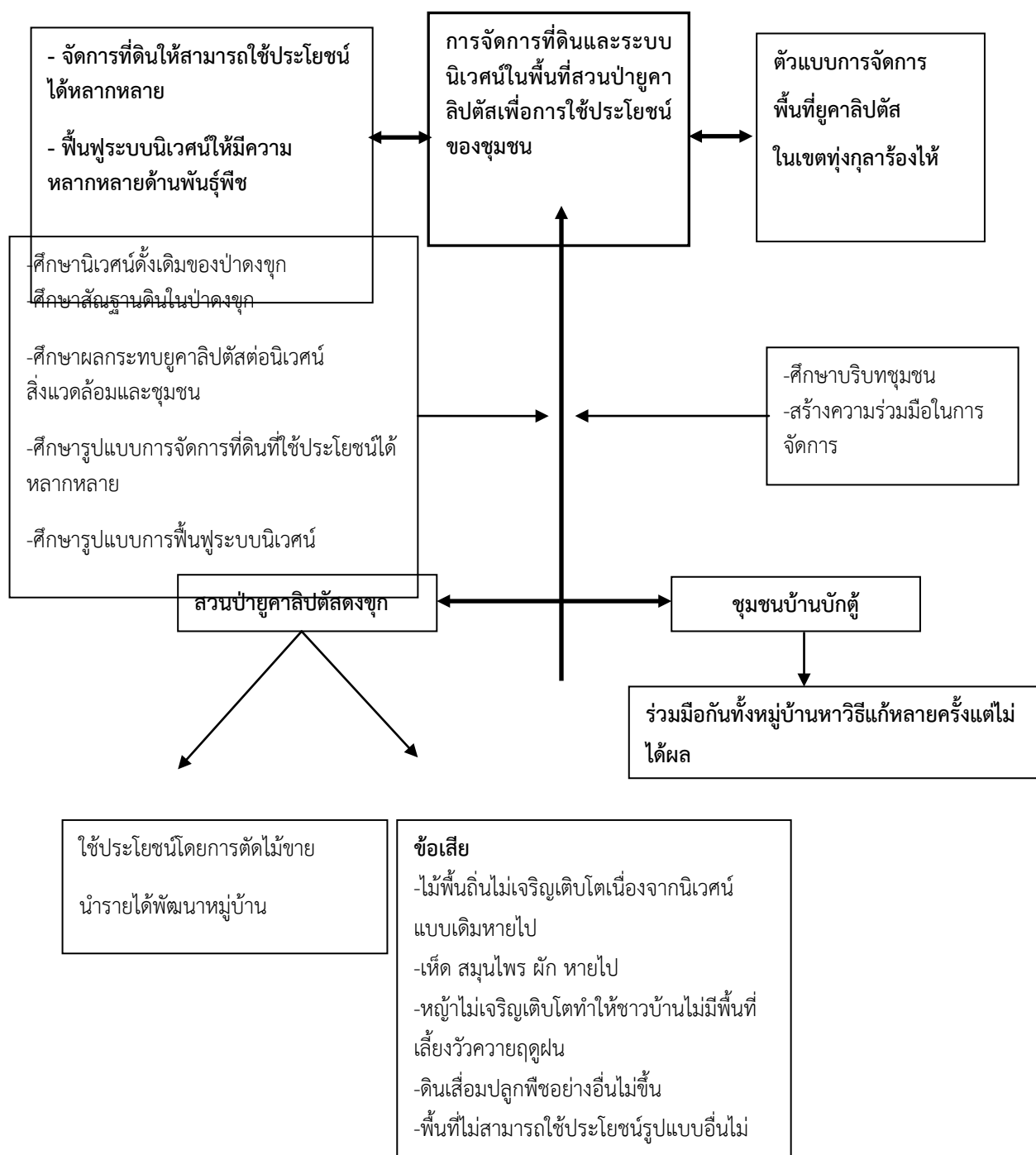
คำถามวิจัยรอง

1. รูปแบบการจัดการที่ดินในพื้นที่สาธารณะดังชุกที่เหมาะสมกับชาวบ้านบักตู่เป็นอย่างไร
2. การฟื้นฟูระบบนิเวศน์ป่าดังชุกให้มีความหลากหลายชนิดพันธุ์พืชควรทำอย่างไร
3. จะสร้างกระบวนการให้เกิดความร่วมมือของชุมชนบ้านบักตู่ให้สามารถจัดการที่ดินและฟื้นฟูระบบนิเวศน์ป่าดังชุกได้ควรทำอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อค้นหาแบบการจัดการที่ดินในพื้นที่สาธารณะดังชุกที่เหมาะสมกับชาวบ้านบักตู่
2. เพื่อค้นหาวิธีการฟื้นฟูระบบนิเวศน์ป่าดังชุกให้มีความหลากหลายด้านชนิดพันธุ์พืช
3. เพื่อสร้างกระบวนการให้เกิดความร่วมมือของชุมชนบ้านบักตู่ให้สามารถจัดการที่ดินและฟื้นฟูระบบนิเวศน์ป่าดังชุก

กรอบแนวคิดการวิจัย

พื้นที่เป้าหมาย

พื้นที่สาธารณะดงซูก เขตบ้านบักตุ๋ หมู่ 2 ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 280 ไร่

กลุ่มเป้าหมาย

1. ชาวบ้านบักตุ๋	จำนวน	80	ครัวเรือน
2. ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบักตุ๋	จำนวน	3	คน
3. ประธานประชาคมบ้านบักตุ๋	จำนวน	1	คน
4. มูลนิธิประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้			

ขอบเขตเนื้อหา

1. บริบทชุมชนบ้านบักตุ้
2. ระบบนิเวศดั้งเดิมของพื้นที่สาธารณะดงขุก
3. ดินในป่าดงขุก
4. ยุคาลิปตัสและผลกระทบต่อระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม และชุมชน
5. รูปแบบการจัดการที่ดินในพื้นที่สาธารณะดงขุก
6. วิธีการฟื้นฟูระบบนิเวศพื้นที่ป่ายุคาลิปตัสดงขุกให้มีความหลากหลายพันธุ์พืช
7. กระบวนการร่วมมือชุมชนจัดการที่ดินและฟื้นฟูระบบนิเวศป่าดงขุก

ระยะเวลา 1 ปี

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดนักวิจัยชุมชนอย่างน้อย 9 คน
2. ได้รูปแบบการจัดการที่ดินในพื้นที่สาธารณะดงขุกที่เหมาะสมกับชาวบ้านบักตุ้
3. ได้วิธีการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าดงขุกให้มีความหลากหลายชนิดพันธุ์พืช
4. ชุมชนบ้านบักตุ้สามารถจัดการที่ดินและฟื้นฟูระบบนิเวศป่าดงขุกได้อย่างเป็นรูปธรรม

การจัดการพื้นที่ยุคาลิปตัสของบ้านบักตุ้สามารถเป็นต้นแบบเรียนรู้การจัดการสำหรับพื้นที่อื่นในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ได้

บทที่ 2

ข้อมูลบริบทชุมชน

1. ข้อมูลทั่วไป

ชุมชน บ้านบักตุ หมู่ที่ 2 ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด 45190

ชื่อประธานชุมชน นายบุญสอน แปวประเสริฐ ประธานคณะกรรมการหมู่บ้านบักตุ
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 65 หมู่ที่ 2 ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด
รหัสไปรษณีย์ 45190 โทรศัพท์ 087-9474553

1.1 อาณาเขตการปกครอง

บ้านบักตุ หมู่ที่ 2 มีพื้นที่	2552	ไร่ โดยแยกเป็น
- พื้นที่อยู่อาศัย	47	ไร่
- พื้นที่ทำนา	2220	ไร่
- พื้นที่สาธารณะ	280	ไร่
- พื้นที่ทำสวน	5	ไร่
- พื้นที่ทำการเกษตรอื่นๆ	-	ไร่

เขตการปกครอง อาณาเขตทางทิศเหนือ ติดต่อกับ ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 202
อาณาเขตทางทิศใต้ ติดต่อกับ ลำน้ำเตา ต.ก่าแพง อำเภอเกษตรวิสัยบ้านโนนหมู
7 ต.โนนสวรรค์

อาณาเขตทิศตะวันออก ติดต่อกับ ลำน้ำเตา บ้านไทรทอง และ บ้านโนนจาน
ตำบล น้ำอ้อม อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

อาณาเขตทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านดุน โรงเรียนบ้านดุนบักตุโนนตาแสง และทาง
หลวงแผ่นดินหมายเลข 202

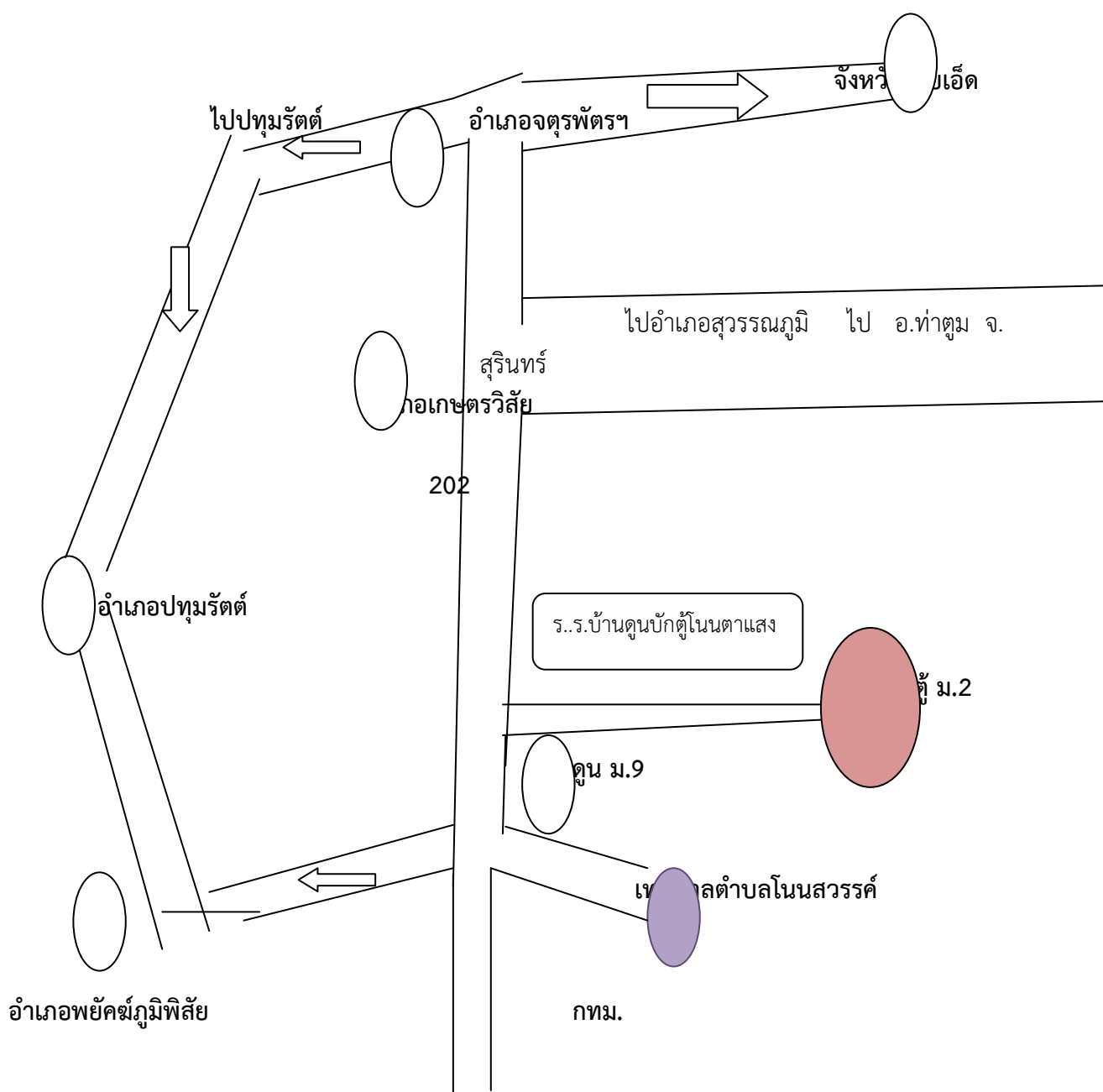
ผู้ปกครองหมู่บ้าน/ผู้ใหญ่บ้าน

ที่	ชื่อ-สกุล	ปี พ.ศ.ที่ดำรงตำแหน่ง	อายุการดำรงตำแหน่ง	หมายเหตุ
1	นายสงค์ นาไทร	- ๒๕๐๐		
2	นายป้อม เหนียวบุบผา	- ๒๕๑๐		
3	นายสำออง ยศหนองพุ่ม	๒๕๑๐ - ก.ย. ๒๕๒๕		
4	นายสมร แปวประเสริฐ	๒๕๒๕ - มี.ค. ๒๕๒๗		
5	นายเมฆ จันทร์โสภา	๒๕๒๗ - ก.ย. ๒๕๓๐		
6	นายอินชัย ภูมิวิเศษ	๒๕๓๐ - มี.ย. ๒๕๔๗		
7	นายบุญสอน แปวประเสริฐ	๒๕๔๗- ๒๕๕๑		ถึงปัจจุบัน

				30 กันยายน 57-25 มค.59 1 ก.พ.2559 ดำรงตำแหน่งกำนัน ตำบลโนนสวรรค์
--	--	--	--	--

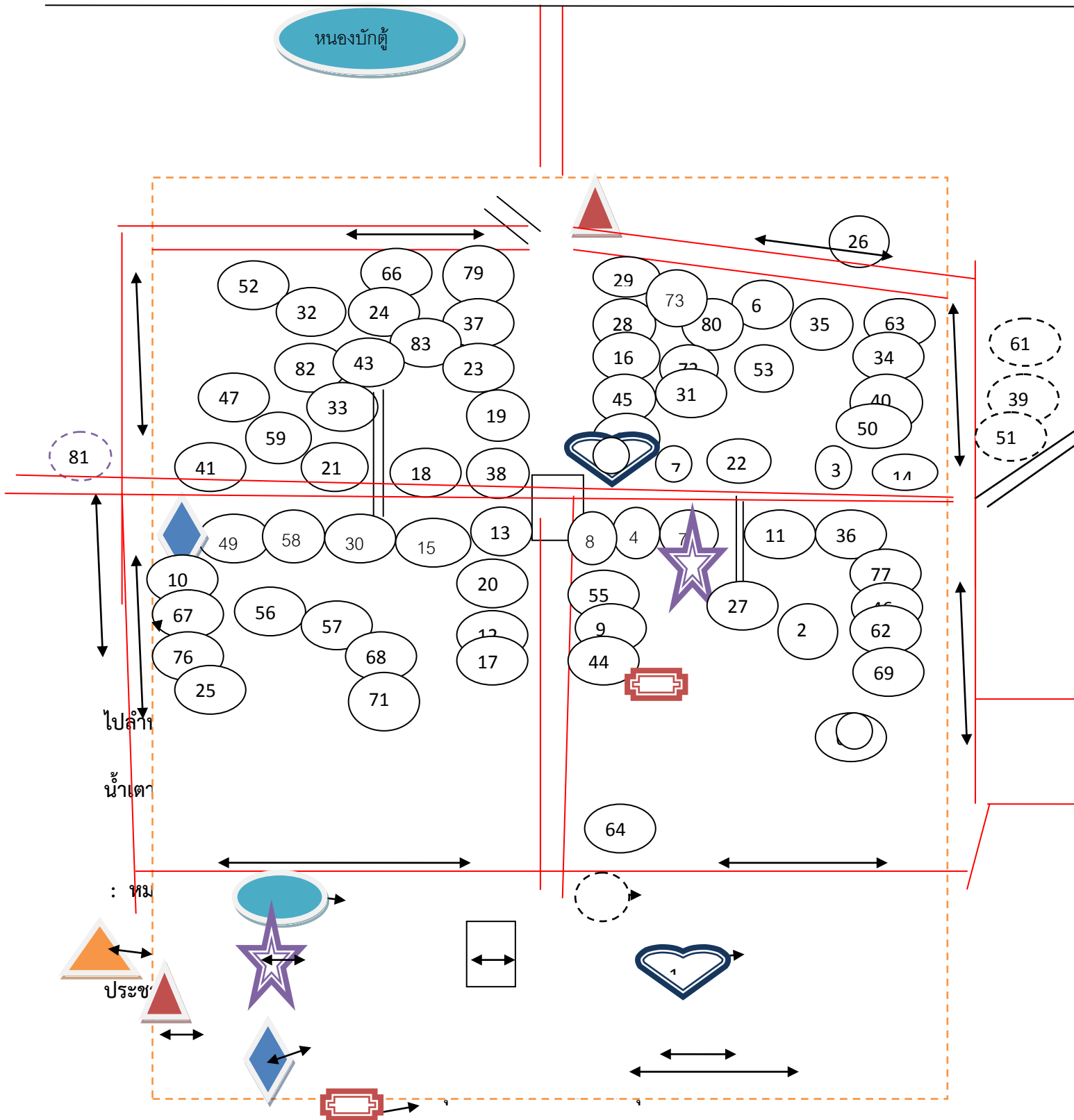
1.2 เส้นทางจากจังหวัดร้อยเอ็ดถึงหมู่บ้าน บ้านบักตุ๋

แผนที่ เส้นทางจากจังหวัดร้อยเอ็ดถึงหมู่บ้าน บ้านบักตุ๋

1.3 แผนที่หมู่บ้าน

แสดงบ้านเลขที่/ครัวเรือน

1.4 ประวัติหมู่บ้าน

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน

คุณพ่อเหล่ สมภักดี พ่อเหลา สมภักดี หลวงปู่สม ปันโน คุณพ่อปา หลหนองหลวง ได้เล่าให้ลูกหลานฟังว่า ครั้งก่อนประมาณนานมาแล้ว ในราวก่อน พ.ศ.2430 มีผู้คนได้อพยพมาจากถิ่นอื่น มาอาศัยอยู่จ่ายดงสมเพราะเชื่อกันว่ามีต้นไม้กำบังลมและตัดไม้สร้างบ้านเรือนได้โดยไม่ต้องขนย้ายไกลต่อมามีลูกหลานป่วยไข้และตายไปหลายคนโดยไม่รู้สาเหตุคิดว่าเป็นผีป่าหรือผีปอบกินลูกหลานจึงได้ย้ายถิ่นหนีมาอยู่เนินสูง เห็นว่ามีต้นบ้านฮ้างขึ้นอยู่เต็มบริเวณนี้คงอุดมประกอบกับเห็นว่ามีบวบน้ำพอกที่จืดได้ใช้และให้วัวควายกินอีกทั้งมองเห็นทำเลกว้างใหญ่มีร่องน้ำทางทิศใต้จดทิศตะวันออกของพื้นที่คงจะมีความอุดมสมบูรณ์จึงได้อาศัยเนินสูงนี้เรื่อยมาจากครอบครัวของลูกหลานที่พอจำได้มี 6 ครอบครัวตามที่ผู้ให้ข้อมูลเล่า มีดังนี้

ครอบครัวปู่อ้วน 1. สมภักดี 2. คุณยายปุย พลหนองหลวง 3. คุณตาออน อ่อนเรือง 4. คุณตาพิม จันทรโสภ 5. คุณตาสง นาไทร 6. คุณยายบั้ง ยามโสภ

ผู้สัมภาษณ์ ถามว่า ทำไมชื่อหมู่บ้านจึงได้ชื่อว่าบ้านบักตู้ คุณพ่อเหล่ สมภักดี และคุณพ่อปา พลหนองหลวง เล่าว่า มีเรื่องเล่าว่ามีควายลักษณะเขาตู้หรือควายบักตู้ตัวหนึ่งเป็นเพศผู้หลงฝูงมาหรือถูกลักขโมยมาจากห่อค้าที่ตอนควายไปขาย แล้วควายเขาตู้หัวน้ำจึงลงไปกินน้ำในบวกความอ่อนล้าเหนื่อยไม่มีแรงทำให้ควายขึ้นจากบวกน้ำไม่ไหวมันจึงตายในบวกน้ำจึงเรียกติดปากว่าบวกควายตู้ อีกในหนึ่งก็เล่าว่า มีผู้คนพบเห็นควายเขาตู้เพศผู้รูปร่างดี ม้วนเวียนอยู่บริเวณบวกน้ำประจำชาวบ้านจึงพากันไปไล่จับ หวังจะเอามาเลี้ยง แต่จับไม่ได้ไล่ไม่ทัน เอาธนูมายิงก็ไม่ถูก แล้วหายตัวไปเลยเหตุการณ์อย่างนี้เกิดขึ้นหลายครั้ง ความคิดของชาวบ้านจึงคิดว่าเป็นควายศักดิ์สิทธิ์ จึงจับไม่ได้ไล่ไม่ทันยิงก็ไม่ถูกหรือวิญญาณผีควายเจ้าถิ่นสิงอยู่บริเวณบวกน้ำนี้ จึงเรียกตามชื่อควายว่าหนองบักตู้

ต่อมาทางการให้ตั้งชื่อหมู่บ้าน จึงได้ตั้งชื่อตามบวกน้ำหรือหนองบักตู้ ชื่อว่า “บ้านบักตู้”

หมายเหตุ = คำแปลและความหมาย

จ่าย	= แถวบริเวณใกล้เคียง
ต้นบ้านฮ้าง	= ต้นกลุ่ม หย้าถิ่น
เนินสูง	= บริเวณที่มีความสูงกว่าเขตใกล้เคียง (บ้านบักตู้ปัจจุบัน)
บวกน้ำ	= หนองบักตู้ในปัจจุบัน
คงสม	= ป่าสาธารณะบ้านน้ำคำ (ด้านทิศเหนือบ้านบักตู้)
บัก	= มนุษย์ผู้ชาย สัตว์เพศผู้ คำกริยา แสดงความอ่อน หรือหนุ่มไม่มีวันแก่
ร่องน้ำ	= คลองน้ำ สายน้ำ ลำน้ำเตาในปัจจุบัน

ครั้งที่ 3 ข้อมูลเดิม วันที่ 10 เมษายน 2549 นางมะลิทอง ประสงค์สิน ผู้สัมภาษณ์และบันทึกข้อมูล

ครั้งที่ 4 วันที่ 9 สิงหาคม 2556 นางจารุพร แพบประเสริฐ ผู้บันทึกข้อมูล

ครั้งที่ 5 วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2559 นางจารุพร แพบประเสริฐ ผู้บันทึกข้อมูล

คำขวัญ ควายเขาตู้มีตำนาน ถิ่นฐานลำเตา อุทยานาปลาปากมี ประเพณีดีดถือ

สืบสานคือทอผ้าไหม ที่รวมใจอันประเสริฐ สิงหาเกิดกลุ่มเงินออม

แก้ไขคำขวัญที่ประชุมประชาคม 9 สิงหาคม 2556 – ปัจจุบัน

1.5 ข้อมูลด้านประชากร และการประกอบ อาชีพ/รายได้

จำนวนครัวเรือน 90 ครัวเรือน ทะเบียนบ้านปี 2557

ประชากร 301 คน ชาย 146 คน หญิง 155 คน

อาชีพหลัก (1) ทำนา จำนวน 89 ครัวเรือน

(2) ลูกจ้าง จำนวน 69 คน

(3) รับราชการ จำนวน 42 คน

อาชีพเสริม (1) เลี้ยงสัตว์ จำนวน 39 ครัวเรือน

(2) กลุ่มทอผ้าไหม จำนวน 40 คน

(3) กลุ่มเย็บผ้า จำนวน 20 คน

(4) กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ จำนวน 75 ครัวเรือน

(5) ค้าขาย/รถรับจ้างจำนวน 21 คน

(6) ร้านค้า จำนวน 4 แห่ง

(7) โรงสีข้าวขนาดเล็กจำนวน 4 แห่ง

(8)กลุ่มรับเหมาก่อสร้างบ้าน/ปูกระเบื้อง 15 คน

- รายได้จากภาคเกษตรเฉลี่ย 92,049 บาท/ครัวเรือน

- รายได้นอกจากภาคเกษตรเฉลี่ย 50,320 บาท/ครัวเรือน

- รายได้เฉลี่ยของประชากรตามเกณฑ์ จปฐ./2558/ 55,670 บาท/ครัวเรือน

- ครัวเรือนยากจน(รายได้ไม่ถึง 23,000 บาท/ต่อคน/ต่อปี จำนวน - ครัวเรือน

1.6 ข้อมูลด้านทรัพยากร และสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน/ชุมชน

บ้านบักตุ หมู่ที่ 2 มีพื้นที่ 2,552 ไร่ โดยแยกเป็น

พื้นที่อยู่อาศัย 47 ไร่

พื้นที่ทำนา 2,220 ไร่

พื้นที่สาธารณะ 280 ไร่

พื้นที่ทำสวน 5 ไร่

พื้นที่ทำการเกษตรอื่นๆ - ไร่

- แหล่งน้ำสาธารณะ 4 แห่ง (1) ลำเตา (2) หนองบักตุ (3) คลองหลวง (4) หนองขุก

- ประปา 1 แห่ง ผู้ใช้ 54 ครัวเรือน บ่อสาธารณะ 3 แห่ง

- การศึกษา โรงเรียนประถม/มัธยม 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง วัด (ระบุ) 1 แห่ง

- จำนวนผู้ใช้ไฟฟ้า 75 ครัวเรือน ร้อยละ 93 จำนวนรถยนต์ 87 คัน

- โทรศัพท์สาธารณะ 0 เครื่อง ส่วนตัวมือถือ 222 เครื่อง เบอร์บ้าน 0 เครื่อง

- หอกระจายข่าว 1 แห่ง วิทยุชุมชน - แห่ง

- ศูนย์ส่งเสริมเรียนรู้ชุมชน 1 แห่ง ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง

- ศาลาประชาคม 1 แห่ง สำนักงานกองทุน 1 แห่ง

1.7 ข้อมูลงานประเพณี/แหล่งท่องเที่ยว

ปฏิทินงานบุญประเพณีขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรมท้องถิ่น/โครงการ/กิจกรรม

ที่	เดือน	งานบุญประเพณี ขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรม/โครงการ/กิจกรรม
1	มกราคม	ทำบุญตักบาตร ต้อนรับปีใหม่ ผ้าป่าสามัคคี
2	กุมภาพันธ์	บุญข้าวก่ำ บุญคุณลานอำเภอ กิจกรรมทำบุญตักบาตรวันมาฆบูชา
3	มีนาคม	บุญมหาชาติ(บุญผะเหวด)
4	เมษายน	สงกรานต์ 14 เมษายน รดน้ำดำหัวขอพรผู้สูงอายุ
5	พฤษภาคม	บุญเบิกบ้าน เลี้ยงปู่ตา เสียหาย ขอฝน ทำบุญตักบาตรวันวิสาขบูชา
6	มิถุนายน	ร่วมงานบุญบั้งไฟ อำเภอปทุมรัตน์
7	กรกฎาคม	ทำบุญวันอาสาฬหบูชาถวายเทียนเข้าพรรษา
8	สิงหาคม	โครงการกิจกรรมวันแม่แห่งชาติทำบุญตักบาตร ถวายพระพรสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ บุญข้าวประดับ ดิน
9	กันยายน	บุญข้าวสาก (เยี่ยมญาติ ทำบุญถวายทานอุทิศส่วนกุศลหาบรรพบุรุษ)
10	ตุลาคม	บุญออกพรรษากิจกรรมตักบาตรเทโว/กีฬาหมู่บ้าน
11	พฤศจิกายน	บุญทอดกฐิน (ถ้าไม่มีกฐินเข้าวัด ชาวบ้านจะร่วมกันจัดทำบุญกฐินสามัคคี ขึ้น)
12	ธันวาคม	ธันวาคม กิจกรรมส่งท้ายปีเก่า สวดมนต์ข้ามปี

1.8 ข้อมูลด้านบริหารท้องถิ่น

นายกเทศมนตรี เทศบาลตำบลโนนสวรรค์ ชื่อ นายสมยศ ชาลีบุตร โทรศัพท์ 0843033506

กำนัน ตำบลโนนสวรรค์ ชื่อนายบุญสอน แปวประเสริฐ โทรศัพท์ 087-947-4553

1. นายเฉลิม ชาติมูลตรี รองนายกเทศมนตรี 2. นายสวญ แสงวาโท สท.เขต 1 เทศบาลตำบลโนนสวรรค์

- รายชื่อหัวหน้าคุ้ม 4 คุ้ม

(1) คุ้มเจริญธรรม ชื่อ นายสมศักดิ์ สงสี (2) คุ้มเจริญพัฒนา ชื่อ นายจำรัส เขียวศิริ

(3) คุ้มสีตอกรัก ชื่อ นางอุดม แสงวาโท (4) คุ้มแสงอุทัย ชื่อ นายทองใบ นาไทร

- รายชื่ออาสาสมัครสาธารณสุข

1. นางทองใบ โพธิ์พยัคฆ์

2.นายบุญเลิศ วิเชียรโชติ

3. นางจำปี สมภักดี

4.นางอ่อนจันทร์ บุญสุข

5. นายสำราญ แก้วประเสริฐ

6. นางสมพงษ์ อ่อนเรือง

7. นางนิยม อินทร์แป้น

8. นางศิริวรรณ ทาจำปา

9. นางสาวราย คำภูธร

10.นางพัชรภรณ์ พลหนองหลวง

- รายชื่ออาสาสมัครการเกษตร

1. นายบุญสอน แปวประเสริฐ

2. นายบุญธรรม บ่อคุ้ม

3. นายไพบูลย์ ทาจำปา

4. นายทวีศักดิ์ บ้างตำรวจ

- รายชื่ออาสาพัฒนาชุมชน (อช.)

1. นายสังข์ทอง เพื่อกนอก 2. นายบุญเลิศ วิเชียรโชติ 3. นางลำดวน อำนเขียน 4. นางสาวลมบน อาสา
ธง

- รายชื่อปราชญ์ด้านการเกษตร/ทำนา

1) นายโสพล ศรีทา 2) นายทองรัก ทาจำปา 3) นายสำราญ แก้วประเสริฐ 4) นายปรีชา สดวิสัย
5) นายจำรัส เขียวศิริ 6) นางลมน สุกานิจ 7)นางประเพียร มงคลศรี 8)นางเตียง ชาติมูลตรี

- รายชื่อคณะกรรมการหมู่บ้าน

ที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง	หมายเหตุ	เบอร์โทร
1	นายบุญสอน แปวประเสริฐ	ประธาน	ผู้ใหญ่บ้าน	0879474553
2	นายไพฑูรย์ ทาจำปา	รองประธาน	กรรมการหมู่บ้าน	
3	นายเฉลิม ชาติมูลตรี	รองประธาน	รองนายกเทศมนตรี	
4	นางจรรพ แปวประเสริฐ	เลขานุการ	เลขานุการกองทุนหมู่บ้าน/กลุ่มอาชีพ	0873749359
5	นายสวญ แสงวาโท	กรรมการ	สท.เขต ๑ เทศบาลต.โนนสวรรค์	0874309211
6	นายทวีศักดิ์ บ้างตำรวจ	กรรมการ	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	
7	นายสมศักดิ์ คำสุทธิ	กรรมการ	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	
8	นายสุวัฒน์ สีสม	กรรมการ	ผู้ช่วยฝ่ายป้องกัน	
9	นายมานะ บุญญฐิ	กรรมการ	ประธานกลุ่มปุ๋ยชีวภาพ	0831468439
10	นายสมศักดิ์ สงสี	กรรมการ	ผู้ทรงคุณวุฒิ	
11	นางสาวลมบน อาสาธง	กรรมการ	กรรมการหมู่บ้าน	
12	นายอนันท์ สอนจันทร์	กรรมการ	กรรมการหมู่บ้าน	
13	นางทองใบ โพธิ์พยัคฆ์	กรรมการ	ประธาน อสม.	
14	นางจุฑารัตน์ บุญญฐิ	กรรมการ	ประธานกองทุน	0872268229
15	นางสุภาพ พลหนองหลวง	กรรมการ	ประธานกลุ่มแม่บ้าน	0808969957
16	นางอุดม แสงวาโท	กรรมการ	เหรียญกฐกทบ.	0816479926
17	นายบัณฑิต ราชแสง	กรรมการ	กรรมการหมู่บ้าน	0810526044
18	นางสมพงษ์ อ่อนเรือง	กรรมการ	อสม.	
19	นางศิริวรรณ ทาจำปา	กรรมการ	ประธานกลุ่มเงินออมเฉลิมพระเกียรติ	
20	นางสุนทร เพื่อกนอก	กรรมการ	ประธานกลุ่มเย็บผ้า	0807423689
21	นางจันสี แก้วประเสริฐ	กรรมการ	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน	0874251554
22	นางทองเลื่อน สีสม	กรรมการ	ประธานกองทุนบพทาสตรี	0813692473
23	นางลำดวน อำนเขียน	กรรมการ	เลขากองทุนบพทาสตรี	0800055427
24	นางกนกพร ปากเสนาะ	กรรมการ	เหรียญกฐกลุ่มเงินเฉลิมอมพระเกียรติ	0869237481

กฎระเบียบกติกาของหมู่บ้าน

1. หัวหนาคู่ในแต่ละคุ่มมีหน้าที่กำกับดูแล ให้ทุกครัวเรือนปลอดอบายมุข เป็นกรณีพิเศษ

2. การได้รับผลประโยชน์ เกิดจากที่สาธารณะ ที่ส่วนรวม ต้องมีมติในที่ประชุมประชาคมเห็นชอบร่วมกัน
3. การใช้น้ำประปาอย่างประหยัด ครอบครัวยุติทำการเกษตรในช่วงฤดูแล้งโดยใช้น้ำหนองบักตุ้ หนองขุก ลำน้ำเตาในเขตพื้นที่ ต้องได้รับอนุญาตจากที่ประชุมประชาคม
4. เงินสิทธิประโยชน์ผลกำไรดอกเบียกลุ่มต่างๆที่มีหรือเกิดขึ้นในแต่ละปีให้จัดสรร พิจารณาเป็นไปโดย สุจริต ไม่ลำเอียง ต้องประชาคมเสียงข้างมากในที่ประชุม
5. การทำบุญหรือจัดงานส่วนรวมต้องมีการประชุมใหญ่ให้มาประชุมทุกครอบครัว ครอบครัวยุติไม่มา ต้องแจ้งญาติหรือบ้านใกล้เคียง
6. การปรับปรุงวิเทศพัฒนาหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่ม หัวหน้ากลุ่มต่างๆต้องเป็นผู้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมนั้นๆก่อนชาวบ้าน เช่นเตรียมงานก่อนชาวบ้าน
7. ตั้งเวรยามในการดูแลความปลอดภัยในหมู่บ้าน ตรวจชุมชนแต่ละคุ้ม ถ้ามีการทำผิดกฎหมายของหมู่บ้าน จะให้การว่ากล่าวตักเตือนเป็นอันดับแรกพิจารณาจากเบาไปหาหนักตามสิ่งที่เกิดขึ้นหรือเหตุการณ์ที่ทำให้บุคคล/ชุมชนเสียหาย

ยุทธศาสตร์การพัฒนาหมู่บ้าน

วิสัยทัศน์

บ้านบักตุ้ เป็นหมู่บ้านที่มีความอุดมสมบูรณ์ บนพื้นฐานเป็นต้นทุนของทรัพยากรที่มีอยู่ สู่การดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ชาวบ้านบักตุ้ทุกคน มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีความสุขอยู่ร่วมกันด้วยความรักความสามัคคี มีคุณธรรมจริยธรรมและมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม ชาวบ้านบักตุ้จึงเป็นหมู่บ้านที่สามารถพัฒนาตนเองช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันเสมอมา อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และความดี จากตัวคน ครอบครัว ชุมชน สู่สังคมที่กว้างออกไป ได้อย่างสมดุล มั่นคง และยั่งยืน

พันธกิจ

พัฒนาคุณภาพของประชาชนทุกคน เสริมศักยภาพกลุ่ม/องค์กรชุมชน สร้างประสิทธิภาพในกระบวนการ สู่ผลสัมฤทธิ์คือผลผลิตและคุณภาพชีวิตที่ดีและมั่นคง

พัฒนาหมู่บ้าน บนฐานที่มั่นคง ด้วยวิธีการมีส่วนร่วมและพึ่งพาตนเองเป็นฐานในการประสานและรองรับการพัฒนา กับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องทั้งในปัจจุบัน และอนาคตให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พัฒนาสภาพแวดล้อม อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ให้เอื้อและปลอดภัยในการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

อัตลักษณ์

“ ผ้าไหมลายสก็อต”

เอกลักษณ์

“ยิ้มสวยด้วยไมตรี ยินดีต้อนรับผู้มาเยือน”

คำขวัญหมู่บ้าน

“ควายเขาตุ้	มีตำนาน
ถิ่นฐาน	ลำน้ำเตา
อุ้งข้าวหนา	ปลามากมี
ประเพณี	ดียึดถือ
สืบสานคือ	ทอผ้าไหม
ที่รวมใจ	อันประเสริฐ
สิงหาเกิด	กลุ่มเงินออม

ศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน

การ กำหนดจุดเด่นหรือจุดแข็งของชุมชน(บอกถึงสิ่งที่มีอยู่และเห็นว่าเด่นในชุมชนทั้งด้านบุคคลกลุ่ม สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญา, ประเพณีและวัฒนธรรมและสิ่งอื่นๆ)

คณะกรรมการหมู่บ้านบ้านบักตุ้ หมู่ที่ ๒ ได้ประชุมร่วมกันว่า ในการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้านเพื่อใช้เป็น แผนแม่บทในการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนและสามารถพัฒนาชุมชนให้ประสบ ความสำเร็จ บรรลุเป้าหมายให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพ ชุมชน วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัดในการพัฒนาชุมชนรวมทั้งทุนทางสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาชุมชน/หมู่บ้านจากศักยภาพต้นทุนและทรัพยากรที่มีอยู่ ด้วย การพึ่งพาตนเอง โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในรูปแบบเฉพาะของตนเอง เพื่อการพัฒนาที่สมดุล มั่นคง และยั่งยืนต่อไป

จุดแข็ง

1) ด้านบุคคล(ทุนทรัพยากรบุคคล) ซึ่งชุมชนในบ้านบักตุ้ มีทรัพยากรบุคคลที่เป็นต้นทุนของชุมชนที่ หลากหลายและมีคุณค่า ดังต่อไปนี้

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	บ้านเลขที่	โทรศัพท์	ลักษณะเด่น/ด้าน
1	นายสมศักดิ์ สงสี	76	18	0890156390	หมอฟราหมณ์ ไวยจักร
2	นายทองใบ นาไทร	70	22	0880311762	ด้าน จักสาน ดนตรีสีซอ
3	นายมานะ บุญญฐี	75	78	0831468439	ด้าน พิษณุไพรไร่นาสวนผสม
4	นางไข่อ่านเขียน	75	28	0879237481	ด้าน ประเพณีท้องถิ่น
5	นางสมพร นาไทร	75	7	088030769	ด้าน ประเพณีท้องถิ่น
6	นางฝ่าย อินทร์ไทร	68	11	0801807577	ด้าน ประเพณีท้องถิ่น/สวดมนต์พิธี
7	นายสำราญ แก้วประเสริฐ	56	29	0874251554	ด้าน หมอยาพื้นบ้าน
8	นายสุวัตร สมภักดี	59	26	0860359018	ด้าน หมอนวดแผนไทย
9	นายบัณฑิต ราชแสง	59	14	0810526044	ด้าน ดนตรี เป่าแคน ดีดพิณ
10	นางทองใบ โพธิ์พยัคฆ์	53	44	0896895852	ด้าน อบสมุนไพร
11	นางจุฑารัตน์ บุญญฐี	57	33	0872268229	ด้านการบริหารจัดการกลุ่มการเงิน/บัญชี
12	นางเสงี่ยม สงสี	61	18	0890156390	ทอผ้าไหม

13	นางอุดม แสงวาโท	47	75	0816479926	ทอผ้าไหม/ มัดหมี่
14	นางสุภาพ พลหนองหลวง	51	59	0862395297	ทอผ้าไหม
15	นางเพียร ราชพลแสน	57	27	0874278598	ทอผ้าไหม
16	นางจารุพร แปวประเสริฐ	50	69	0873749359	ด้าน แต่งกลอนลำ/ ฆะหย้า/ข้อมูลชุมชน

2) จุดเด่นด้านกลุ่ม/องค์กร

ที่	ชื่อกลุ่ม	ปีที่ก่อตั้ง	วัตถุประสงค์	จำนวนสมาชิก	เงินทุนหมุนเวียน	เงินกู้ยืม	ประธานกลุ่ม
1	กลุ่มแม่บ้านทอผ้าไหม	25/ก.ย./37	มีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้	40	137,982	2,135,000	นางสุภาพ พลหนองหลวง
2	กลุ่มเงินออมเฉลิมพระเกียรติ	12/ส.ค./36	เพื่อ ออมเงิน	80	1,104,400	-	นางศิริวรรณ ทาจำปา
3	กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ	14/ก.พ./43	ผลิตปุ๋ยชีวภาพ	75	90,000	-	นายมานะ บุญญฐิติ
4	กองทุนหมู่บ้าน	พ.ค.2544	เงินกู้/ออมเงิน	82	325,000	4,000,000	นางจุฑารัตน์ บุญญฐิติ
5	กลุ่มเย็บผ้า	5/ม.ค./49	ลดการว่างงานเพิ่มรายได้	20	149,000	400,000	นางสุนทร เผือกนอก

3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติในด้านต่างๆของชุมชน แม้ว่าจะมีในปริมาณที่ไม่มากนัก แต่ภายใต้การบริหารจัดการ แสดงการพัฒนาอย่างเป็นระบบ รวมทั้งการตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรในทุกๆด้าน ของประชาชนในชุมชน ทำให้กลายเป็นอีกหนึ่งจุดแข็งที่ต้องส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆได้โดยรวมเช่นกัน

ที่	ชื่อแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ	ลักษณะการใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
1	หนองบักตุ้	แหล่งน้ำใช้/น้ำประปา/เลี้ยงปลา/เลี้ยงสัตว์	แหล่งน้ำสาธารณะ 16 ไร่
2	ลำน้ำเตา	-แหล่งน้ำใช้ในการเกษตร -แหล่งอาหารตามธรรมชาติ	แหล่งน้ำสาธารณะ
3	คลองหลวง	-แหล่งน้ำใช้ในการเกษตร	แหล่งน้ำสาธารณะ
4	หนองขุก	-แหล่งน้ำใช้ในการเกษตร -แหล่งอาหารตามธรรมชาติ	แหล่งน้ำสาธารณะ
5	-ป่าสาธารณะ	-ปลูกไม้ยูคาลิปตัส พืชเศรษฐกิจ	280 ไร่
6	-ที่สาธารณะหมู่บ้าน	-ตั้งถังน้ำประปา /สำนักงานกองทุนหมู่บ้าน -โรงปุ๋ยชีวภาพ/ลานกีฬา	3 ไร่

4) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่นด้าน	ชื่อ-สกุล	บ้านเลขที่	หมายเหตุ
ประเพณีท้องถิ่น/ศาสนา	นายสมศักดิ์ สงสี	18	พิธีกรรมทางศาสนา
หมอยาพื้นบ้าน	นายสำราญ แก้วประเสริฐ	9	ทำนํ้ามนต์รักษาคนไข้
ดนตรี	นายทองใบ นาไทร	22	ความสุขสนุกสนาน
จักสาน	นายอนันต์ สอนจันทร์	3	สร้างอาชีพเสริม/ใช้เอง
อบสมุนไพร	นางทองใบ โพธิ์พยัคฆ์	44	รักษาคนไข้
พืชสมุนไพร	นายมานะ บุญญฐิ	78	รักษาโรค
การถนอมอาหาร	นางจุฑารัตน์ บุญญฐิ	33	ทำให้ชุมชนรู้จักการถนอมอาหาร
ช่างก่อสร้างบ้าน	นายสุรศักดิ์ ยศหนองท่ม	53	มีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้
ทอผ้าไหมมัดหมี่	นางสุภาพ พลหนองหลวง	59	มีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้
ทอผ้าไหมมัดหมี่	นางอุดม แสงวาโท	75	มีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้
กลอนลำ/ผญา	นางจรรพพร แพบประเสริฐ	69	สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

5) ด้านประเพณี/วัฒนธรรม/กฎระเบียบ/ค่านิยมและความสัมพันธ์ของชุมชน

ประเพณี/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ต้องทำอะไรบ้าง
จัดทำกฎระเบียบการใช้ หนองน้ำสาธารณะ	- เพื่อให้ชุมชนมีความเท่าเทียมกันในการ ใช้ ประโยชน์ - เพื่อให้ชุมชนร่วมกันดูแลรักษา	- ปฏิบัติตามกฎหมาย - ดูแลไม่ให้ใครฝ่าฝืน
ข้อตกลงชุมชน	-เพื่อกำหนดข้อตกลงการอยู่ร่วมกัน	-ขอความร่วมมือคนที่ฝ่าฝืน -ปฏิบัติตามข้อตกลง
ข้อบังคับของกลุ่มองค์กร ชุมชนต่างๆ	-เพื่อการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ	-ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่มที่ตน เป็นสมาชิก
งานบุญประเพณีที่ทาง ศาสนา ฮีต 12 ครอง 14	-เพื่อสืบสาน ขนบธรรมเนียมและ ประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น/ศาสนา	-ร่วมงานบุญ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน ด้านต่างๆ
กีฬาสัมพันธ์/การออกกำลังกาย	-สร้างสุขภาพที่ดี -ส่งเสริมความสัมพันธ์กับชุมชน	-ร่วมกิจกรรมเป็นประจำ

จุดอ่อน

จุดอ่อนและจุดด้อยของชุมชนในด้านต่างๆเป็นปัจจัยภายในชุมชนที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เรื่องที่เป็นจุดอ่อน	มีผลกระทบต่อชุมชนอย่างไร	ควรจะทำอย่างไร
-ใช้เครื่องจักรกลและสารเคมีในการเกษตร	-ต้นทุนการผลิตค่อนข้างสูง	-นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้
ถนนที่สัญจรภายในหมู่บ้าน และไปยังพื้นที่การเกษตรขรุขระ	-สัญจรไปมาไม่สะดวก -ขนส่งวัตถุดิบและผลผลิตลำบาก	-ซ่อมแซม -ปรับปรุงสภาพถนน

สภาพใช้งานไม่ได้ดี		
โรคเรื้อรังที่ติดต่อกับชุมชน	-เจ็บป่วยเรื้อรังเสียค่าใช้จ่ายในการรักษา	-สร้างองค์ความรู้ในด้านสุขภาพ จัดกิจกรรมรณรงค์ด้านการรับประทานอาหาร
สภาพดินเสื่อมโทรม	-ผลผลิตลดลงต้นทุนสูง	-ปรับปรุงสภาพดิน -ลดการใช้สารเคมี
-แหล่งน้ำในการเกษตรมีน้อยและตื้นเขิน	-ขาดน้ำในการทำเกษตร	-สร้างแหล่งน้ำ -ขุดลอกแหล่งน้ำ
-ประชากรขาดองค์ที่ทันสมัย	-ขาดทักษะในการดำรงชีวิต	สร้างศูนย์การเรียนรู้ที่หลากหลาย -อบรม ศึกษาดูงาน
เยาวชนใช้เวลาว่างไม่เหมาะสม	-มีการมั่วสุม ขบถเสี่ยงดัง และทะเลาะวิวาท	-สร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมและใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ -สร้างความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว

โอกาส

เรื่องที่เป็นโอกาส	มีผลกระทบต่อชุมชนอย่างไร	ชุมชนควรสร้างโอกาสอย่างไร
หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้จัดกิจกรรมพัฒนาบุคลากรของชุมชนในด้านต่างๆอย่างต่อเนื่อง	-มีผู้นำชุมชนที่มีความรู้และประสบการณ์ในแต่ละด้าน	ขยายองค์ความรู้และสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชน
-ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่ออุปโภคและบริโภค	-ไม่ขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ในฤดูแล้ง	-ใช้น้ำอย่างคุ้มค่า -พัฒนาระบบการบริหารจัดการ -สร้างรายได้ให้เพิ่มขึ้น
-ถนนลาดยางมาตรฐานผ่านชุมชน	-การคมนาคมระหว่างชุมชนสะดวก	-ขนส่งและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ได้เพิ่มขึ้น -ประชาสัมพันธ์กับชุมชนในด้านต่างๆ
-นโยบายของภาครัฐในการกระจายอำนาจสู่ชุมชน พัฒนากลุ่มอาชีพและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น	-ชุมชนสามารถบริหารจัดการตัวเองได้ -กลุ่มอาชีพได้รับการส่งเสริมพัฒนา	-พัฒนาตนเองเพื่อเป็นฐานรองรับการพัฒนาจากหน่วยงานอื่น

ปัญหา/อุปสรรค

ข้อจำกัด	มีผลกระทบต่อชุมชนอย่างไร	จะแก้ไขข้อจำกัดอย่างไร
-ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐไม่เพียงพอ, ค่าเช่า	-การพัฒนาชุมชนลำช้าไม่สามารถแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของประชาชนในชุมชนได้	-ระดมทุนภายในชุมชน -ระดมทุนจัดงานผ้าป่าสามัคคี
-สภาพดินในพื้นที่ทำการเกษตรเสื่อมคุณภาพ	-ผลผลิตต่อไร่ต่ำ ต้นทุนสูง	-ปรับปรุงสภาพดิน
-พื้นที่ทำการเกษตรอยู่นอกเขต	-ขาดน้ำในการเกษตร	-ขอรับการสนับสนุนในการสร้างแหล่ง

ชลประทาน		เก็บน้ำขนาดใหญ่ -ขอรับการสนับสนุนในการสร้างระบบ ชลประทาน - ชุดเจาะบาดาล
-ระบบการจัดการศึกษาของรัฐ ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของ ชุมชนได้ครอบคลุม	-ขาดทักษะและความรู้ในการดำรงชีวิต และประกอบอาชีพ	-พัฒนาแหล่งเรียนรู้ -อบรมพัฒนา -ส่งเสริมการศึกษาต่อ(กศน.)

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ด้วยระเบียบวิธีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Based Research; CBR) ใน การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาในระยะที่ 1 โดยมีขอบเขตและวิธีการวิจัย ดังนี้

3.1 ขอบเขตการวิจัย

3.1.1 ขอบเขตพื้นที่

พื้นที่สาธารณะดงขุก เขตบ้านบักตุ หมู่ 2 ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอบุพผรัตน์ จังหวัด ร้อยเอ็ด จำนวน 280 ไร่

3.1.2 ขอบเขตเนื้อหา

1. บริบทชุมชนบ้านบักตุ
2. ระบบนิเวศดั้งเดิมของพื้นที่สาธารณะดงขุก
3. ดินในป่าดงขุก
4. ยุคาลิปตัสและผลกระทบต่อระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม และชุมชน
5. รูปแบบการจัดการที่ดินในพื้นที่สาธารณะดงขุก

3.1.3 ขอบเขตเวลา 1 ปี

3.1.4 กลุ่มเป้าหมาย

1. ชาวบ้านบักตุ	จำนวน	80	ครัวเรือน
2. ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบักตุ	จำนวน	3	คน
3. ประธานประชาคมบ้านบักตุ	จำนวน	1	คน
4. มูลนิธิประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้			

3.2 ขั้นตอนและวิธีการ

ขั้นตอนวิธีการ

1. ทีมวิจัยร่วมฝึกอบรมเทคนิคทักษะการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทีมวิจัยเข้าร่วมการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเทคนิคทักษะการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่จัดโดยศูนย์ประสานงานส่งเสริมการวิจัยเพื่อ

พัฒนาท้องถิ่นทุ่งกุลาร้องไห้ร่วมเรียนรู้แลกเปลี่ยน บันทึกผลและนำกลับมาปรับใช้กับการดำเนินกระบวนการวิจัยในพื้นที่

2. ประชุมทีมวิจัยแบ่งบทบาทหน้าที่หัวหน้าโครงการนัดหมายทีมวิจัยและประสานงานเจ้าหน้าที่ NODE เข้าร่วม จากนั้นถ่ายเอกสารโครงการและแผนการดำเนินโครงการแจกทีมวิจัยหัวหน้าโครงการ ทบทวนเป้าหมายโครงการ กระบวนการทำงานตลอดระยะเวลาโครงการ ทบทวนแผนจัดการโครงการ สุดท้ายจัดแบ่งบทบาทหน้าที่ทีมวิจัยและวางแผนดำเนินโครงการร่วมกัน
3. จัดประชุมชี้แจงโครงการต่อชุมชนโดยประกาศผ่านเสียงตามสายเชิญชวนผู้รู้ ผู้อาวุโสและชาวบ้านในหมู่บ้านเข้าร่วมประชุม ในวันประชุมเชิญเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นทุ่งกุลาร้องไห้เข้าร่วม หัวหน้าโครงการชี้แจงที่มาและปัญหานำการดำเนินโครงการ จากนั้นเชิญเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นทุ่งกุลาร้องไห้ชี้แจงความเป็นมาของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น นำเสนอแนวคิดและเป้าหมายการวิจัย พร้อมทั้งผลที่ชุมชนจะได้รับและร่วมดำเนินการ หัวหน้าโครงการชี้แจงกระบวนการดำเนินการและงบประมาณต่อกลุ่มเป้าหมายและขอความร่วมมือดำเนินการสุดท้ายขอความคิดเห็นและข้อเสนอจากชุมชนและปิดประชุม
4. จัดประชุมทีมวิจัยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องมีสองขั้นตอนย่อย ขั้นที่ 1 ทีมวิจัยประสานงานเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นทุ่งกุลาร้องไห้ขอทราบแหล่งข้อมูลและร่วมกับเจ้าหน้าที่เพื่อเดินทางไปสืบค้นข้อมูลจากเอกสารจากแหล่งข้อมูลต่างๆ กรณีของโครงการจะเป็นสถานีพัฒนาที่ดินร้อยเอ็ดและสำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคามและ/หรือสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่นเมื่อพบแล้วถ่ายสำเนาเพื่อใช้ข้อมูลวิเคราะห์ร่วมกับทีมวิจัยอีกครั้ง ขั้นที่ 2 จัดประชุมทีมวิจัยศึกษาเอกสาร/สำเนาเอกสารที่สืบค้นได้จากขั้นที่ 1 อ่านและตีความพร้อมวิเคราะห์ความสอดคล้องของข้อมูลกับสถานการณ์จริงของพื้นที่แล้วเลือกเนื้อหาที่สอดคล้องกันสรุปและจัดพิมพ์เป็นเอกสารสำหรับใช้ในโครงการต่อไป อนึ่งทีมวิจัยวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการโครงการกับเอกสารที่มีการศึกษาเอาไว้แล้วทำการปรับเนื้อหาและกระบวนการทำงานให้เหมาะสม
5. ทีมวิจัยศึกษาบริบทชุมชน ศึกษาประวัติศาสตร์ พัฒนาการ และมิติพัฒนาการเกี่ยวข้องกับป่าดงขุก โดยใช้เครื่องมือเก็บข้อมูลในงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
6. ทีมวิจัยเดินสำรวจพื้นที่ดงขุกจัดทำแผนวาดทรัพยากรและข้อมูลพันธุ์พืชในดงขุกทั้งที่เคยมี ยังมีอยู่ และสูญไปแล้วและศึกษาการใช้ประโยชน์ดงขุกในช่วงก่อนและหลังการปลูกสวนป่าที่ทีมวิจัยเชิญผู้รู้ร่วมวางแผนการสำรวจร่วมและการสำรวจพื้นที่ดงขุกทำโดยการเดินเท้าเป็นหลักและใช้รถยนต์เข้าสู่พื้นที่ การสำรวจเน้นศึกษาภูมิฐานพื้นที่ ทางน้ำเดิม ทางน้ำใหม่ เขตการใช้ประโยชน์ในอดีตและปัจจุบันลักษณะและคุณสมบัติของดิน/การแปรเปลี่ยน สภาพทางชีวภาพของพื้นที่ดงขุก ชนิดพันธุ์พืชเดิมและปัจจุบัน เมื่อได้แล้วร่วมกันสรุปผลการสำรวจโดยวาดแผนวาดทรัพยากร ภาพตัดขวาง การใช้ประโยชน์เชิงพัฒนาการและร่วมกันวิเคราะห์แนวโน้มทรัพยากรจากแผนวาดที่ได้ สุดท้ายสรุปผลร่วมกัน
7. ทีมวิจัยเก็บข้อมูลพัฒนาการใช้ประโยชน์และการจัดการป่าดงขุกโดยจัดเวทีระดมข้อมูลจากกลุ่มใช้ประโยชน์
8. จัดเวทีนำเสนอและตรวจสอบข้อมูลร่วมกับชุมชนพร้อมทั้งออกแบบแนวทางแผนปฏิบัติการฟื้นฟูพื้นที่สาธารณะดงขุก

9. จัดศึกษาดูงานการจัดการและฟื้นฟูป่าที่มีไม้ยูคาลิปตัสที่มิวิจัยค้นหาและประสานงานแหล่งศึกษาดูงานที่มีรูปธรรมจัดการป่า/พื้นที่สาธารณะที่มียูคาลิปตัสในพื้นที่ จากนั้นนำตัวแทนชุมชนศึกษาดูงานเพื่อปรับใช้กับการดำเนินการพื้นที่ดังกล่าว
10. จัดประชุมที่มิวิจัยสรุปวิเคราะห์ข้อมูลและออกแบบการปฏิบัติการทดลอง ที่มิวิจัยรวบรวมเอกสารทั้งหมดจากเริ่มดำเนินโครงการพร้อมทั้งกรอบการศึกษาวิจัย ทบทวนกรอบการศึกษาและเนื้อหาที่ได้ประเมินผลเบื้องต้นและสรุปผลร่วมกันจากนั้นกลั่นกรองและร่างเป็นแผนปฏิบัติการทดลอง
11. จัดทำรายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 1 นำเอกสาร ชุดความรู้ทั้งหมดมาประมวลและจัดรูปเล่มนำเสนอ สกว.
12. จัดประชุมผู้นำ ผู้นำอาวุโส ทบทวนแผนการปฏิบัติการทดลองพร้อมทั้งแบ่งบทบาทหน้าที่ดำเนินการที่มิวิจัยจัดประชุมผู้นำ ผู้นำอาวุโสของหมู่บ้านเพื่อทบทวนแผนปฏิบัติการทดลองการจัดการพื้นที่สาธารณะดังกล่าว เพื่อให้ผู้นำ ผู้นำอาวุโสเข้าใจร่วมกันและจัดปรับบางแผนงานเพื่อความสอดคล้องมากขึ้น จากนั้นทบทวนบทบาทหน้าที่ วิธีการและสรุปผลร่วมกัน
13. ปฏิบัติการทดลองวิธีการจัดการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะดังกล่าวโดยชุมชนมีส่วนร่วม ดำเนินการตามแผนที่วางไว้การปฏิบัติการทดลองนี้เป็นงานของหมู่บ้านที่ต้องมีการปฏิบัติการร่วมกัน ในการปฏิบัติการทดลองมีแปลงทดลองจัดการที่มีทางเลือกหลากหลายเช่น แปลงที่ดำเนินการรื้อถอนต้นยูคาลิปตัสออกทั้งหมดแล้วฟื้นฟูใช้ประโยชน์รูปแบบใหม่ แปลงที่รื้อถอนบางส่วนเหลือไว้บางส่วนและทดแทนส่วนที่รื้อถอน หรือแปลงที่มีการจัดการแบบผสมผสาน การทดลองใช้เวลาประมาณ 3 เดือนในระหว่างนี้สามารถปรับแผนได้ตามความเหมาะสม
14. ที่มิวิจัยและผู้นำติดตามประเมินผลการทดลองปฏิบัติการและจัดปรับตามความเหมาะสมในระหว่างปฏิบัติการทดลองมีทีมติดตามที่มาจากที่มิวิจัยส่วนหนึ่งและผู้นำหมู่บ้านส่วนหนึ่งร่วมกันติดตามประเมินผลและจัดปรับแผนให้สอดคล้อง ที่มิวิจัยบันทึกผลการเปลี่ยนแปลงตลอดระยะเวลา
15. ประชุมที่มิวิจัย ผู้นำ สรุปผลการปฏิบัติการทดลองและสร้างแผนฟื้นฟูขยายผลระยะยาวร่วมกัน
16. จัดประชุมที่มิวิจัยสรุปผลการศึกษา ที่มิวิจัยร่วมกันสรุปผลการศึกษา โดยทบทวนเป้าหมายการวิจัย กรอบการศึกษา กระบวนการที่ใช้และผลที่เกิดขึ้น จากนั้นสรุปผลการวิจัย เรียบเรียงเป็นเอกสารและจัดเตรียมสื่อเพื่อนำเสนอผลการศึกษา
17. จัดเวทีนำเสนอผลการศึกษาที่มิวิจัยประสานงานกลุ่มเป้าหมายร่วมเวทีนำเสนอผลการศึกษานำเสนอเป้าหมายการวิจัยกรอบการศึกษา กระบวนการที่ใช้และผลที่เกิดขึ้นตลอดช่วงระยะเวลาโครงการและแผนขยายผลการจัดการพื้นที่สาธารณะโดยเฉพาะที่มียูคาลิปตัส
18. จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ที่มิวิจัยนำเอกสาร ชุดความรู้ทั้งหมดมาประมวล เรียบเรียงเข้าเล่มเป็นรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์และนำเสนอ สกว.

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การดำเนินการวิจัยโครงการ “รูปแบบการจัดการที่ดินและระบบนิเวศในพื้นที่สวนป่ายูคาลิปตัสเพื่อการใช้ประโยชน์ของชุมชน กรณีศึกษา: พื้นที่สาธารณะดงขุก บ้านบักตู้ ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด” มีการเก็บข้อมูลจากสำรวจพื้นที่ การศึกษาเอกสาร การสังเกต การใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การระดมความคิดในกลุ่มย่อย โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งทำให้ได้ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อค้นหารูปแบบการจัดการที่ดินในพื้นที่สาธารณะดงขุกที่เหมาะสมกับชาวบ้านบักตู้

พื้นที่สาธารณะดงขุกมีขนาดพื้นที่ 280 ไร่อยู่ในเขตรับผิดชอบของหมู่บ้านบักตู้ หมู่ 2 ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด ลักษณะกายภาพก่อนปี พ.ศ.2527 เป็นพื้นที่ว่างเปล่าเป็นส่วนใหญ่มีป่าไม้ธรรมชาติอยู่ประมาณ 10 ไร่ พันธุ์ไม้ในเขตนี้ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มไม้พุ่ม ผอง เหมือดแอ่ แสบง พืชคลุมดิน และหญ้าชาวบ้านในเขตพื้นที่ได้แก่บ้านโนนตาแสง บ้านน้ำคำ บ้านดุนและบ้านบักตู้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าสาธารณะดงขุกเป็นแหล่งฟืน เหน็ด สมุนไพร และเป็นพื้นที่เลี้ยงวัว-ควายในฤดูฝนเนื่องจากเป็นพื้นที่เนินสูงน้ำท่วมไม่ถึง ผู้อาวุโสบ้านบักตู้ประมาณการว่าในอดีตวัว-ควายที่คน 4 หมู่บ้านนำมาเลี้ยงด้วยกันในป่าดงขุกมี 300-400 ตัว ต่อมาในปี พ.ศ.2527 รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการฟื้นฟูป่าชุมชน โดยดำเนินการภายใต้โครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ โดยมีเป้าหมายในการปลูกป่าทดแทนจำนวน 38,000 ไร่ ทว่าทั้งทุ่งกุลาร้องไห้(ปลูกได้แล้ว 27,735 ไร่และเพาะกล้าไม้รวมทั้งสิ้น 28,844,349 กล้า)(โครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้:2524)นโยบายนี้ครอบคลุมถึงพื้นที่ป่าสาธารณะดงขุกบ้านบักตู้ด้วย ซึ่งในขณะนั้นมีการนำแรงงานมาปลูกยูคาลิปตัสในเขตป่าดงขุกจนเต็มพื้นที่หลังจากปลูกแล้วมีการจ้างพนักงานป้องกันดูแลป่ายูคาลิปตัสพื้นที่นี้ โดยห้ามไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์และตัดไม้ จนกระทั่งยูคาลิปตัสมีอายุประมาณ 7 ปี พนักงานเฝ้าป่าจึงย้ายออกและรัฐบาลจึงส่งต่ออำนาจการจัดการให้เป็นของบ้านบักตู้ภายใต้การกำกับดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลโนนสวรรค์

ผลจากการปลูกป่าครั้งนั้นได้ทำให้พันธุ์พืชดั้งเดิมที่เป็นแหล่งฟืน เหน็ด สมุนไพร และพื้นที่เลี้ยงวัว-ควายของชาวบ้านบักตู้และหมู่บ้านใกล้เคียงหายไป เนื่องจากพืชพรรณชนิดอื่นๆรวมทั้งหญ้าและพืชคลุมดินไม่สามารถเติบโตได้ ปรากฏการณ์ที่ชาวบ้านพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Yunnan University ของจีนที่พบว่าสวนป่ายูคาลิปตัสเมื่อเปรียบเทียบกับสวนป่าชนิดอื่นจะมีความหลากหลายของพืชน้อยที่สุดการรับน้ำฝน (Interception)ต่ำสุดพอๆกับป่าสน มีการชะล้างธาตุอาหารในดินปริมาณสูง ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของดินต่ำสุดเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ปลูกไม้พุ่มเตี้ยๆป่ากึ่งธรรมชาติ ป่าขั้นที่สอง ป่าสมบูรณ์(Climax forest)(Yunnan University: 2007)

เมื่อชาวบ้านบักตู้ประสบปัญหา จึงพยายามค้นหาวិธีการแก้ไขอยู่หลายครั้ง เช่น ในปี พ.ศ.2545 มีการตัดไม้ยูคาลิปตัสทั้งหมดในป่าดงขุกไปขายนำรายได้มาสร้างหอระฆังและเมรุในหมู่บ้าน ซึ่งการตัดไม้ขายครั้งนั้นหมู่บ้านมีรายได้ 800,000 บาท เมื่อหักค่าใช้จ่ายแล้วเหลือเงิน 400,000 บาท และในปี พ.ศ.2548มีการตัดไม้ยูคาลิปตัสขายอีกครั้งจำนวน 270 ไร่ เรียกว่า ไม้ตอสอง คือ ยูคาลิปตัสที่แตกกิ่งจากต้นตอเก่าที่ตัด

ครั้งแรกและเหลือไม้ชุดแรกเอาไว้ 10 ไร่ ซึ่งการขายครั้งที่ 2 ขายในราคา 180,000 บาท เพื่อนำรายได้ไปสร้างโรงครัวของวัด ห้องน้ำวัดและต่อเติมศาลากลางบ้าน หลังจากการขายครั้งที่ 2 พบว่า รายได้ลดกว่าครั้งแรกกว่า 70 % จากพื้นที่ป่าที่ใกล้เคียงกัน ทำให้ผู้นำและชาวบ้านมักตั้งคำถามวิเคราะห์ความคุ้มค่าของป่ายูคาลิปตัสแห่งนี้และมีแนวคิดจะนำยูคาลิปตัสออกจากพื้นที่ทั้งหมดแล้วฟื้นฟูและใช้ประโยชน์อย่างอื่นจึงขอรับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ดรื้อถอนป่าบางส่วนออกและชุดสระเก็บน้ำขนาด 400,000 ลูกบาศก์เมตรหลังจากนั้นทดลองทำแปลงปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ระดับหมู่บ้านแต่ไม่สำเร็จ หญ้าไม่เจริญเติบโตเนื่องจากน้ำไม่พอในฤดูแล้งและสภาพดินไม่เหมาะสมจนกระทั่งปัจจุบันไม่สามารถดำเนินการอย่างอื่นใดได้อีก ผลประโยชน์ที่ได้รับหากเทียบกับความสูญเสียที่เกิดขึ้นถือว่าแตกต่างกันมาก “นิเวศน์ธรรมชาติ วิถีชีวิตชุมชน จะมีหนทางฟื้นคืนกลับมาได้อย่างไรบ้าง” จึงเป็นคำถามที่ชาวบ้านในพื้นที่ยังคงสงสัยมาโดยตลอด

จากประสบการณ์ดังกล่าวจะเห็นว่าชาวบ้านมักมีความพยายามสร้างความร่วมมือของคนทั้งหมู่บ้านในการจัดการพื้นที่สาธารณะดังเช่นให้สามารถเอื้อประโยชน์กับสภาพที่ควรเป็นรวมถึงความพยายามในการฟื้นฟูระบบนิเวศให้เกิดมีความหลากหลายมากกว่าที่เป็นอยู่ปัจจุบัน แต่ยังไม่ปรากฏผลรูปธรรมน่าพอใจ ชุดความรู้การจัดการพื้นที่ที่มียูคาลิปตัสและการจัดการเชิงพื้นที่ที่จะสามารถแก้ไขปัญหาของชาวบ้านมักตั้ง และเป็นไปได้ว่าจะเป็นตัวแบบการจัดการสำหรับพื้นที่ที่มียูคาลิปตัสและประสบปัญหาคล้ายกันในทุกๆ ภาวการณ์ให้อีกนับหมื่นไร่ในอนาคตได้

2. เพื่อค้นหาวิธีการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าดงดิบให้มีความหลากหลายด้านชนิดพันธุ์พืช

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับ ยูคาลิปตัส

1. ชื่อภาษาไทย ยูคาลิป
2. ชื่ออื่นๆ ยูคาลิป
3. ชื่อภาษาอังกฤษ Red river gum, Murray red gum, red gum
4. ชื่อวิทยาศาสตร์ Eucalyptus camaldulensis Dehnh.
5. ชื่อพ้อง -
6. วงศ์ Myrtaceae
7. ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ยืนต้น สูงถึง 50 เมตร ลำต้นเปลาตรง เส้นผ่าศูนย์กลางลำต้นถึง 1 เมตร กิ่งก้านโปร่ง เปลือกเรียบ สีขาวเทาเขียวแกมเหลืองหรือเทาแกมชมพู ผิวร่อนเป็นแผ่นสะเก็ดไม้แน่นหนา ใบเดี่ยว เรียงสลับ ห้อยลง รูปใบหอกแคบ ขนาดกว้าง 0.7-2.0 เซนติเมตร ยาว 8-30 เซนติเมตร ปลายใบเรียวแหลม สีเขียวหรือเขียวแกมเทา ช่อดอกออกที่ซอกใบ แบบซี่ร่ม หรือแบบกระจุกมี 7- 11 ดอก ก้านช่อดอก ยาว 0.6-1.5 เซนติเมตร ก้านดอกย่อยเรียว ยาว 0.5-1.2 เซนติเมตร ดอกสมบูรณ์เพศ ดอกตูม รูปกลม หรือกรวยกลม ด้านบนเป็นฝาปิดรูปทรงกลม ปลายมีจอย ฝาปิดร่วงเมื่อดอกบาน ด้านล่างเป็นฐานดอกรูปถ้วย เกสรเพศผู้ มีจำนวนมาก ผลแบบแคปซูลแห้ง เมื่อแตกปากเปิดมีลิ้น 3-5 ช่อง รูปทรงกลมหรือคล้ายรูปไข่ เมล็ดมีจำนวนน้อย ประมาณ 15 เมล็ดต่อผล ผิวเรียบ สีน้ำตาลแกมเหลือง

8. นิเวศวิทยา มีแหล่งกำเนิดทั่วไปในผืนแผ่นดินใหญ่ของออสเตรเลีย ทั่วโลกมีการปลูกทั่วไปทั้งในเขตร้อนและกึ่งร้อน ในออสเตรเลียพบตามแนวบริเวณที่แม่น้ำไหลผ่าน และมีการปลูกอย่างกว้างขวางในเขตแห้งแล้งและกึ่งแห้งแล้ง และมีหลายแห่งที่พบขึ้นตามธรรมชาติ ยูคาลิปมีสายพันธุ์หลากหลายถึง 600 สายพันธุ์ สารเคมีในน้ำมันหอมระเหยในยูคาลิปสายพันธุ์ต่าง ๆ จะมีความเฉพาะเจาะจงบ่งบอกถึงสายพันธุ์ และการนำไปใช้ ในประเทศไทยยูคาลิปตัสพันธุ์ที่ใช้ทางยาพบไม่มาก [1]
9. สรรพคุณ ยูคาลิปสายพันธุ์ที่ใช้ทำยาคือ (E. globulus) ใบขับเสมหะ แก้บิดเชื้อ แก้ไข ใช้ทาถูขนาดตามอวัยวะต่างๆ แก้ฟกช้ำ ทาคอแก้ไออมแก้หวัดคัดจมูก น้ำมันยูคาลิปตัสสายพันธุ์นี้จะมีสาร 1,8-cineole สูง [2]
10. ข้อมูลการวิจัยของน้ำมันยูคาลิป

องค์ประกอบทางเคมี ใบสดเมื่อนำมาสกัดน้ำมันหอมระเหยโดยการต้มกลั่น (hydrodistillation) ได้น้ำมันหอมระเหยร้อยละ 1.10 (สนใจรายละเอียด GC Chromatogram ติดต่อกับ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ฝ่ายเภสัชและผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ) ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา ไส่ยุ่ง [3] แก้ไอ [4] ฆ่าหอย [5]

ความเป็นพิษ น้ำมันยูคาลิปตัสที่ใช้ทางยา มีขนาดของยาที่ทำให้สัตว์ทดลองตายครั้งหนึ่ง (LD 50) เมื่อให้ทางปากในหนูขาว อยู่ในช่วง 2-5 กรัมต่อกิโลกรัมน้ำหนักตัว [6]
11. การใช้ประโยชน์จากน้ำมันยูคาลิป ใช้สูดดมแก้หวัด
12. รูปแบบของผลิตภัณฑ์ ยาต้ม ครีมแก้หวัด คัดจมูก
13. ราคาน้ำมันยูคาลิป 650 บาทต่อกิโลกรัม

โครงการวิจัยเชิงบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชนบท

โดยการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยการปลูกไม้โตเร็ว

Integrated Research to Alleviate Rural Poverty : Efficient Land Use by Planting Fast-Growing Tree

ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญของไทยซึ่งทำเศรษฐกิจการส่งออกเป็นอันดับหนึ่งของโลกติดต่อกันมามากกว่า ยี่สิบปีแล้ว ศูนย์สารสนเทศการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ได้รายงานว่ามีประมาณร้อยละ 65 ของ ครัวเรือนเกษตร หรือ ราว 3.7 ล้านครัวเรือนซึ่งมีประชากรประมาณ 15.54 ล้านคนปลูกข้าวเป็นพืชหลัก โดย ในปี พ.ศ. 2550 ประเทศไทยมีเนื้อที่ปลูกข้าว 70.187 ล้านไร่ แยกเป็นพื้นที่ข้าวนาปี 57.386 ล้านไร่ และข้าวนาปรัง 12.801 ล้านไร่ ให้ผลผลิตเฉลี่ย 481 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งต่ำกว่าของอินเดีย (513 กิโลกรัมต่อไร่)

ฟิลิปปินส์ (602 กิโลกรัมต่อไร่) บังกลาเทศ (621 กิโลกรัมต่อไร่) พม่า (636 กิโลกรัมต่อไร่) อินโดนีเซีย (750 กิโลกรัมต่อไร่) และเวียดนาม (779 กิโลกรัมต่อไร่) และต่ำกว่าผลผลิตเฉลี่ยของทั่วทั้งโลกที่องค์การอาหารและเกษตรแห่งชาติรายงานว่ามียาค่าเท่ากับ 667 กิโลกรัมต่อไร่

สำหรับประเทศไทยเอง ผลผลิตของข้าวต่อไร่ทั้งนาปีและนาปรังก็มาน้อยแตกต่างกันไปตามภูมิภาคต่างๆ ในการรวมของประเทศทั้งข้าวนาปรังและผลผลิตต่อไร่สูงกว่าข้าวนาปี 1.57 เท่า กล่าวเฉพาะกรณีของข้าวนาปีซึ่งครอบคลุมพื้นที่ถึงร้อยละ 81.76 ของพื้นที่นาทั้งประเทศ ให้ผลผลิตเฉลี่ย 433 กิโลกรัมต่อไร่ โดยภาคกลางซึ่งมีพื้นที่นาปี 12.779 ล้านไร่ ให้ผลผลิต 552 กิโลกรัมต่อไร่ ภาคใต้มีพื้นที่นาปี 2.019 ล้านไร่ ให้ผลผลิต 425 กิโลกรัมต่อไร่ ในขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีพื้นที่นาปีมากที่สุดถึง 32.774 ล้านไร่ แต่กลับให้ผลผลิตเฉลี่ยต่ำที่สุด คือเพียง 338 กิโลกรัมต่อไร่ เท่านั้น

จึงเป็นคำตอบของคำถามที่ว่าทำไมชาวนาไทยจึงยากจน เพราะพื้นที่นาส่วนใหญ่เป็นนาปี ซึ่งให้ผลผลิตต่อไร่ต่ำ และนาปีส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีทั้งเนื้อที่และจำนวนประชากรมากที่สุดในประเทศ การแก้ปัญหาความยากจนของชาวไทยทางหนึ่งก็คือการเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้สูงขึ้น ด้วยการลดพื้นที่การทำนาปีลง และเพิ่มพื้นที่ในการทำนาปรังขึ้น แต่คงกระทำได้ไม่ถนัดนัก เพราะต้องลงทุนด้านระบบชลประทานสูงมาก ทว่าแนวทางหนึ่งที่น่าจะเป็นไปได้ง่ายกว่าโดยชาวนาสามารถดำเนินการเองได้ ไม่ต้องรอภาครัฐหรือการเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ประโยชน์ที่ดินนาปีให้เต็มที่ด้วยการปลูกไม้โตเร็วบนคันนา

นี่คือที่มาของโครงการวิจัยเชิงบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชนบทโดยการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยการปลูกไม้โตเร็ว ซึ่งเป็นโครงการที่ ศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้รับการสนับสนุนทุนร่วมระหว่าง สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และกลุ่มบริษัทในเครือสวนกิตติ เริ่มดำเนินงานวันที่ 1 กรกฎาคม 2548 และสิ้นสุดโครงการวันที่ 30 มิถุนายน 2552 โดยงานวิจัยภาคสนามอยู่ในท้องที่อำเภอพนมสารคาม และอำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา และอำเภอสรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี

ไม้โตเร็วตามความหมายทางชีววิทยานั้นมีหลายชนิดทั้งที่มีอายุรอบหมุนเวียนในการตัดฟันยาว เช่น ไม้สัก ปานกลาง เช่น ไม้สนสามใบ ค่อนข้างสั้น เช่น ไม้กระถินเทพา และสั้น เช่น ไม้ยูคาลิปตัส แต่ไม้โตเร็วที่มีอายุรอบหมุนเวียนในการตัดฟันสั้นและมีศักยภาพเชิงพาณิชย์สูงสำหรับประเทศไทยในขณะนี้คงไม่มีไม้ชนิดใดอยู่ในความต้องการของตลาดสูงเท่าไม้ยูคาลิปตัส และไม้ยูคาลิปตัสที่ปลูกกันแพร่หลายและมีบทบาทในรูปของสวนป่าเชิงพาณิชย์สูงที่สุดก็คือยูคาลิปตัส คามาลดูเลนซิส ดังนั้น ไม้โตเร็ว

ในงานวิจัยเรื่องนี้จึงหมายถึง “ไม้ยูคาลิปตัส คามาลดูเลนซิส”

การปลูกไม้ยูคาลิปตัสเพื่อขจัดความยากจนมี 3 รูปแบบ คือ การปลูกในบริเวณบ้าน การปลูกบนคันนา และการปลูกในไร่นาสำปะหลัง ชุดโครงการวิจัยประกอบด้วยโครงการวิจัยต่างๆ 9 โครงการย่อย อันได้แก่

1. การปลูกไม้โตเร็วบนคันนาและตามแนวเขตแปลงเกษตร โดยได้แจกกล้าไม้ยูคาลิปตัสให้แก่เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการจำนวน 660 ราย ในท้องที่ 22 ตำบล 3 อำเภอ 2 จังหวัด รายละเอียด 50-200 ต้น

เพื่อนำไปปลูกตามแนวรั้วรอบบ้าน ปลูกในบริเวณหน้าบ้าน-หลังครัว และปลูกบนคันนา โดยเกษตรกรเป็นผู้ปลูกและดูแลรักษาเองภายใต้คำแนะนำของนักวิจัย เมื่อสิ้นสุดโครงการเกษตรกรสามารถตัดไม้ขาย เพื่อสร้างรายได้เสริมให้แก่ตนเองได้ ผลการวิเคราะห์การเจริญเติบโตเมื่ออายุครบ 3 ปี ปรากฏว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยการปลูกบนคันนาเติบโตดีที่สุด ส่วนการปลูกตามแนวรั้วบ้าน และปลูกบริเวณ

หน้าบ้าน – หลังครัว มีอัตราการเติบโตใกล้เคียงกัน ทั้งนี้เพราะต้นไม้บนคันนาได้รับแสงสว่างมากและยาวนานกว่าต้นไม้ที่ปลูกสองบริเวณ ต้นทุนการปลูกไม้ยูคาลิปตัสจำนวน 100 ต้น และดูแลรักษาเป็นเวลา 3 ปี ผันแปรระหว่าง 900 – 1,120 บาท ได้ไม้ 7.12 – 7.75 ต้น และได้กำไรสุทธิ 4,929 – 5,852 บาท หรือเฉลี่ยเท่ากับ 1,643 – 1,951 บาทต่อปี

2. การปลูกไม้โตเร็วบนคันนาปรับแต่งในระหว่างฤดูแล้งอย่างประณีตด้วยระยะห่างต่างกัน ได้ทำการปรับแต่งคันนาให้มีความกว้าง 150 เซนติเมตร สูง 50 เซนติเมตร เพื่อปลูกไม้ยูคาลิปตัส 2 แถวแบบสลับฟันปลาในหน้าแล้ง (ธันวาคม – เมษายน) โดยรดน้ำในตอนปลูกครั้งเดียว มีระยะห่างระหว่างต้น 4 ระยะ คือ 1.0, 1.5, 2.0, และ 3.0 เมตร ผลการศึกษาพบว่าต้นไม้ที่ปลูกตอนต้นฤดูแล้งเจริญเติบโตกว่าตอนปลายฤดูแล้ง ปลูกระยะห่าง (2.0 – 3.0 เมตร) เจริญเติบโตดีกว่าปลูกระยะถี่ (1.0 – 1.5 เมตร) พื้นที่นา 1 ไร่ หากปลูก 2 แถวแบบสลับฟันปลาให้มีระยะห่างระหว่างต้น 1.5 เมตร จะได้ต้นไม้ไร่ละ 160 ต้น ต้นทุน

ในการปลูกและดูแลรักษา 3 ปีรวมเป็นเงิน 6,816 บาทต่อไร่ เมื่ออายุครบ 3 ปีตัดไม้ขายต้นละ 900 บาท ได้น้ำหนักเฉลี่ยต้นละ 127 กิโลกรัม มีรายรับไร่ละ 18,288 บาท เป็นรายได้สุทธิ 11,472 บาทต่อไร่ หรือ 3,824 บาทต่อไร่ต่อปี หรือรายได้สุทธิเฉลี่ยต้นละ 72 บาทในเวลา 3 ปี

3. การปลูกไม้ยูคาลิปตัสต่างสายต้นบนคันนา เป็นการปลูกเพื่อเปรียบเทียบแม่ไม้ยูคาลิปตัสบนคันนาทั่วไปโดยใช้กล้าไม้ยูคาลิปตัส 4 สายต้น คือ เบอร์ K 7, K51, K58 และ K59 ผลการทดลองเมื่ออายุ 3 ปี พบว่าแม่ไม้ทั้งสี่สายต้นมีอัตราการเจริญเติบโตทางเส้นผ่าศูนย์กลางเพียงอก ความสูงทั้งหมด และความสูงถึงกิ่งสดกิ่งแรกใกล้เคียงกัน แม่ K58 จะมีแนวโน้มเติบโตดี K59 เติบโตช้า และ K51 มีค่าความสูงถึงกิ่งสดกิ่งแรกเด่นกว่าสายต้นอื่นก็ตาม นอกจากนี้ยังพบว่าทิศทางของการปลูกไม้ยูคาลิปตัสทั้งสี่สายต้นบนคันนาไม่มีผลกระทบต่อผลผลิตของข้าว

4. การปลูกไม้ยูคาลิปตัสบนคันนาด้วยระยะห่างระหว่างต้นต่างๆ กัน โดยใช้กล้าไม้ยูคาลิปตัสเบอร์ K51 เพียงสายต้นเดียว มี 5 ระยะปลูก คือ ระยะห่างระหว่างต้น 0.5, 1.0, 1.5, 2.0 และ 2.5 เมตร เมื่อไม่มีอายุ 3 ปี ปรากฏว่าการเจริญเติบโตทางเส้นผ่าศูนย์กลางเพียงอกเพิ่มขึ้นตามระยะห่างระหว่างต้นที่เพิ่มขึ้น นั่นคือ ไม้ที่ปลูกห่างมีเส้นผ่าศูนย์กลางของลำต้นสูงกว่าไม้ที่ปลูกถี่ ในขณะที่การเจริญเติบโตทางความสูงไม่มี

แนวโน้มน้ำที่ชัดเจน แต่ถ้าพิจารณาจากน้ำหนักของไม้ต่อไร่ก็พบว่าระยะห่างระหว่างต้น 1.5 เมตรเป็นระยะที่น่าจะเหมาะสมที่สุด

5. การปลูกไม้ยูคาลิปตัสแทรกเป็นแถบในแปลงปลูกมันสำปะหลัง ได้ทำการปลูกไม้ยูคาลิปตัส 2 สายต้น คือ K7 และ K51 โดยปลูกเป็นแถวๆ 1 แถวประกอบด้วยต้นไม้ยูคาลิปตัส 3 แถวที่มีระยะปลูก 2 x 3 เมตร ปลูกมันสำปะหลังแทรกในระหว่างแถวของไม้ยูคาลิปตัสซึ่งมีความกว้างต่างกัน 3 ระดับ คือ 12, 16 และ 20 เมตร ผลการทดลองพบว่าสายต้น K51 เจริญเติบโตดีกว่า K7 แถวการปลูกในระบบวนเกษตรทั้งสามไม่มีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโตของไม้ยูคาลิปตัส แต่เติบโตดีกว่าไม้ยูคาลิปตัสที่ปลูกเชิงเดี่ยวโดยไม่มีมันสำปะหลังเป็นพืชควบ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะไม้ยูคาลิปตัสได้รับผลประโยชน์จากปุ๋ยที่เกษตรกรใส่ให้แก่มันสำปะหลังก็เป็นได้ นอกจากนี้ยังพบว่ามันสำปะหลังที่ปลูกแทรกในยูคาลิปตัสสายต้น K51 ให้ผลผลิตสูงกว่าที่ปลูกแทรกในสายต้น K7

6. การเก็บกักคาร์บอนของการปลูกไม้ยูคาลิปตัสบนคันนาและในแปลงมันสำปะหลัง ได้ทำการศึกษาไม้ยูคาลิปตัสในแปลงทดสอบสายต้นและระยะปลูกบนคันนาและแปลงที่ปลูกเป็นพืชควบในไร่มันสำปะหลัง ผลการศึกษาพบว่าปริมาณคาร์บอนในส่วนต่างๆ ของไม้ยูคาลิปตัสเบอร์ K7, K51, K58 และ K59 มีค่าใกล้เคียงกัน โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 49.48 – 51.61 เปอร์เซ็นต์โดยน้ำหนักแห้ง ความเพิ่มพูนของน้ำหนักแห้งของส่วนที่อยู่เหนือพื้นดิน (ลำต้น กิ่ง ใบ) มีค่าระหว่าง 6.35 – 14.00 กิโลกรัมต่อต้นต่อปี คิดเป็นการเก็บกักคาร์บอนเฉลี่ย 3.17 – 7.03 กิโลกรัมต่อต้นต่อปี สายต้นและระยะปลูกที่เติบโตดี มีผลผลิตมวลชีวภาพสูงก็ทำให้ความสามารถในการเก็บกักคาร์บอนสูงตามไปด้วย

7. ผลกระทบของการปลูกไม้ยูคาลิปตัสต่อคุณสมบัติของดิน การหมุนเวียนธาตุอาหารพืช และการกระจายของราก ได้ทำการเก็บตัวอย่างดินลึก 50 เซนติเมตร แบ่งเป็น 5 ชั้นความลึกทุกๆ ระยะ 10 เซนติเมตร ดัดตั้งตะแกรงเพื่อเก็บซากพืชที่ร่วงหล่นลงมาเป็นรายเดือน ผลการศึกษพบว่าคุณสมบัติทางกายภาพและทางเคมีของดินในแปลงปลูกไม้ยูคาลิปตัสบนคันนา ในนาข้าว ในแปลงปลูกไม้ยูคาลิปตัสควบมันสำปะหลัง และในแปลงปลูกไม้ยูคาลิปตัสเชิงเดี่ยว มีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย โดยความร่วนซุยเพิ่มขึ้น เพราะการไถของรอก อินทรีย์วัตถุเพิ่มขึ้นเพราะการร่วงหล่นของซากพืชและการย่อยสลายของเรือนรากจากการไถพรวน ปริมาณธาตุอาหารลดลงเนื่องจากต้นไม้และพืชเกษตรที่ปลูกควบนำไปใช้เพื่อการเติบโตและสร้างมวลชีวภาพ การร่วงหล่นของซากพืชส่วนใหญ่เกิดขึ้นในฤดูแล้ง โดยร้อยละ 65-94 เป็นใบ เมื่อผสมลายธาตุไนโตรเจนก็มีปริมาณการกลับคืนมากที่สุด ในขณะที่ธาตุฟอสฟอรัสมีปริมาณกลับคืนน้อยที่สุด ระบบรากส่วนใหญ่กระจายอยู่ในระดับความลึก 0-20 เซนติเมตรจากผิวหน้าดินคันนา โดยการกระจายลงไปในนาข้าว น้อยมาก

8. การใช้น้ำและประสิทธิภาพการใช้น้ำของไม้ยูคาลิปตัส ได้ทำการศึกษาไม้ยูคาลิปตัสสายต้น K7, K51, K58 และ K59 ซึ่งปลูกบนคันนาที่มีระยะห่างระหว่างต้น 1.0 เมตร เปรียบเทียบกับไม้สักและไม้สะเดา ผลการศึกษพบว่ายูคาลิปตัสทั้งสี่สายต้นมีปริมาณการใช้น้ำต่อวัน (5.86 ลิตรต่อต้น) ไม่ต่างไปจากไม้สัก

(5.38 ลิตรต่อตัน) และไม้สะเดา (6.54 ลิตรต่อตัน) แต่ปริมาณการใช้น้ำในรอบปีและประสิทธิภาพการใช้น้ำแตกต่างกันระหว่าง 4 สายต้น โดย K7 ใช้น้ำมากที่สุด คือ 2,586 ลิตรต่อปี K59 ใช้น้ำน้อยที่สุด คือ 1,052 ลิตรต่อปี K59 มีประสิทธิภาพการใช้น้ำสูงที่สุด (9.50 กรัมต่อลิตร) คือน้ำ 1 ลิตร สร้างเนื้อไม้ได้ 9.5 กรัม รองลงมาคือ K58 (5.88 กรัมต่อลิตร) K51 (4.11 กรัมต่อลิตร) และ K7 (4.05 กรัมต่อลิตร)

9. เศรษฐสังคมของการปลูกไม้ยูคาลิปตัสในระบบวนเกษตร ผลการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามเกษตรกรในท้องที่ 3 อำเภอ พบว่าเกษตรกรร้อยละ 92 มีทัศนคติดีต่อบานกลางต่อการปลูกไม้ยูคาลิปตัส

ร้อยละ 71-83 เล็งเห็นประโยชน์ของการปลูกไม้ยูคาลิปตัส และร้อยละ 63 เห็นด้วยกับการปลูกไม้ยูคาลิปตัสในพื้นที่ว่างเปล่า รวมถึงบนคันนา และหน้าบ้าน-หลังครัว การปลูกไม้ยูคาลิปตัสบนคันนามีต้นทุนการปลูกและบำรุงรักษา 4 ปี เฉลี่ย 12 บาทต่อต้น ชาย (ต้นละ 980 บาท) ได้ต้นละ 118 บาท ได้กำไรสุทธิภายหลังการจ้างมาตัดฟันต้นละ 64 บาท หรือ 16 บาทต่อต้นต่อปี แต่ถ้าปลูกบนคันนา 2 แถวแบบสลับฟันปลาโดยมีระยะห่าง 1.5×1.5 เมตร เมื่อไม้อายุได้ 3 ปี จะมีกำไรสุทธิต้นละ 23 บาท หรือ 8 บาทต่อต้นต่อปี ส่วนการปลูกไม้ยูคาลิปตัสเป็นขอบแปลงมันสำปะหลังลดลงประมาณ 32 เปอร์เซ็นต์ เมื่อไม้ยูคาลิปตัสมีอายุ 4 ปี แต่ได้กำไรสุทธิจากไม้ยูคาลิปตัสเฉลี่ยต้นละ 13 บาทต่อปี

กล่าวโดยสรุป การปลูกไม้ยูคาลิปตัสบนคันนาจะสร้างรายได้เสริมให้แก่เกษตรกรเพิ่มขึ้นจากการปลูกข้าวเชิงเดี่ยวประมาณ 2-3 เท่า ในขณะที่การปลูกไม้ยูคาลิปตัสเป็นขอบแปลงไร่มันสำปะหลังจะช่วยให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นประมาณ 1-2 เท่า นอกจากนี้ การปลูกไม้ยูคาลิปตัสแทรกในไร่นาตามหลักการของระบบวนเกษตรดังกล่าวยังช่วยสร้างไม้ใช้สอยให้แก่ชุมชน สร้างวัตถุดิบให้แก่อุตสาหกรรมเยื่อกระดาษและผลิตภัณฑ์ไม้ ช่วยเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ เพิ่มปริมาณไม้ยืนต้นในไร่นาอันส่งผลดีต่อการช่วยชะลอความรุนแรงของลมพายุ เพิ่มพื้นที่สีเขียวให้แก่แผ่นดินในหน้าแล้ง และช่วยลดปัญหาโลกร้อนอันเนื่องมาจากการดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ ผ่านทางกระบวนการสังเคราะห์แสงของไม้ยูคาลิปตัส

จากการศึกษารวบรวมข้อมูลมือสองทั้ง 2 เรื่องดังกล่าว คือ 1) ข้อมูลเกี่ยวกับยูคาริปตัส และ 2) โครงการวิจัยเชิงบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชนบทโดยการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยการปลูกไม้โตเร็ว ทำให้ทีมวิจัยได้เข้าใจระบบนิเวศคุณค่าและการใช้ประโยชน์จากป่าดงซุกซึ่งเป็นพื้นที่สวนป่ายูคาลิปตัสมากยิ่งขึ้น

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา

การดำเนินการวิจัยโครงการ “รูปแบบการจัดการที่ดินและระบบนิเวศในพื้นที่สวนป่ายูคาลิปตัสเพื่อการใช้ประโยชน์ของชุมชน กรณีศึกษา: พื้นที่สาธารณะดงขุก บ้านบักตุ๋ ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด” มีการดำเนินงานจนเสร็จสิ้นโครงการ และได้ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ 2 ข้อ ดังนี้

1. เพื่อค้นหารูปแบบการจัดการที่ดินในพื้นที่สาธารณะดงขุกที่เหมาะสมกับชาวบ้านบักตุ๋

บทเรียนการจัดการพื้นที่ป่าสาธารณะดงขุกในอดีต

พื้นที่สาธารณะดงขุกมีขนาดพื้นที่ 280 ไร่ในปี พ.ศ.2527 รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการฟื้นฟูป่าชุมชน โดยดำเนินการภายใต้โครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ โดยมีเป้าหมายในการปลูกป่าทดแทนจำนวน 38,000 ไร่ทั่วทั้งทุ่งกุลาร้องไห้ นโยบายนี้ครอบคลุมถึงพื้นที่ป่าสาธารณะดงขุกบ้านบักตุ๋ด้วย ซึ่งในขณะนั้นมีการนำแรงงานมาปลูกยูคาลิปตัสในเขตป่าดงขุกจนเต็มพื้นที่หลังจากปลูกแล้วมีการจ้างพนักงานป้องกันดูแลป่ายูคาลิปตัสผืนนี้ โดยห้ามไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์และตัดไม้ จนกระทั่งยูคาลิปตัสมีอายุประมาณ 7 ปี พนักงานเฝ้าป่าจึงย้ายออกและรัฐบาลจึงส่งต่ออำนาจการจัดการให้เป็นของบ้านบักตุ๋ภายใต้การกำกับดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลโนนสวรรค์

ผลจากการปลูกป่าครั้งนั้นได้ทำให้พันธุ์พืชดั้งเดิมที่เป็นแหล่งพิน ที่เห็ด สมุนไพร และพื้นที่เลี้ยงวัวควายของชาวบ้านบักตุ๋และหมู่บ้านใกล้เคียงหายไป เนื่องจากพืชพรรณชนิดอื่น ๆ รวมทั้งหญ้าและพืชคลุมดินไม่สามารถเติบโตได้ เมื่อชาวบ้านบักตุ๋ประสบปัญหา จึงพยายามค้นหาวิธีการแก้ไขอยู่หลายครั้ง เช่น ในปี พ.ศ. 2545 มีการตัดไม้ยูคาลิปตัสทั้งหมดในป่าดงขุกไปขายนำรายได้มาสร้างหอรบและเมรุในหมู่บ้าน ซึ่งการตัดไม้ขายครั้งนั้นหมู่บ้านมีรายได้ 800,000 บาท เมื่อหักค่าใช้จ่ายแล้วเหลือเงิน 400,000 บาท

และในปี พ.ศ.2548มีการตัดไม้ยูคาลิปตัสขายอีกครั้งจำนวน 270 ไร่ เรียกว่า ไม้ต่อสอง คือ ยูคาลิปตัสที่แตกกิ่งจากต้นต่อเก่าที่ตัดครั้งแรกและเหลือไม้ชุดแรกเอาไว้ 10 ไร่ ซึ่งการขายครั้งที่ 2 ขายในราคา 180,000 บาท เพื่อนำรายได้ไปสร้างโรงครัวของวัด หอมน้ำวัดและต่อเติมศาลากลางบ้าน หลังจากการขายครั้งที่ 2 พบว่า รายได้ลดลงกว่าครั้งแรกกว่า 70 % จากพื้นที่ป่าที่ใกล้เคียงกัน ทำให้ผู้นำและชาวบ้านบักตุ๋เริ่มวิเคราะห์ความคุ้มค่าของป่ายูคาลิปตัสแห่งนี้และมีแนวคิดจะนำยูคาลิปตัสออกจากพื้นที่ทั้งหมดแล้วฟื้นฟูและใช้ประโยชน์อย่างอื่นจึงขอรับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ดหรือถอนป่าบางส่วนออกและขุดสระเก็บน้ำขนาด 400,000 ลูกบาศก์เมตรหลังจากนั้นทดลองทำแปลงปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ระดับหมู่บ้านแต่ไม่สำเร็จ หญ้าไม่เจริญเติบโตเนื่องจากน้ำไม่พอในฤดูแล้งและสภาพดินไม่เหมาะสมจนกระทั่งปัจจุบันไม่สามารถดำเนินการอย่างอื่นใดได้อีกผลประโยชน์ที่ได้รับหากเทียบกับความสูญเสียที่เกิดขึ้นแตกต่างกันมาก “นิเวศน์ธรรมชาติ วิถีชีวิตชุมชน จะมีหนทางฟื้นคืนกลับมาได้อย่างไรบ้าง” จึงเป็นคำถามที่ชาวบ้านในพื้นที่ยังคงสงสัยมาโดยตลอด

จากประสบการณ์ดังกล่าวจะเห็นว่าชาวบ้านบักตุ๋มีความพยายามสร้างความร่วมมือของคนทั้งหมู่บ้านในการจัดการพื้นที่สาธารณะดงขุกให้สามารถเอื้อประโยชน์กับสภาพที่ควรเป็นรวมถึงความพยายามในการ

พื้นพระบรมนิวศน์ให้เกิดมีความหลากหลายมากกว่าที่เป็นอยู่ปัจจุบัน แต่ยังไม่ปรากฏผลรูปธรรมน่าพอใจ ชุดความรู้การจัดการพื้นที่ที่มียูคาลิปตัสและการจัดการเชิงพื้นที่ที่จะสามารถแก้ไขปัญหาของชาวบ้านบักตุ๋ และเป็นไปได้ว่าจะเป็นตัวแบบการจัดการสำหรับพื้นที่ที่มียูคาลิปตัสและประสบปัญหาล้ำก้นในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ก็นับว่ามีไรรในอนาคตได้

2. เพื่อค้นหาวิธีการพื้นพระบรมนิวศน์ป่าดงซุกให้มีความหลากหลายด้านชนิดพันธุ์พืช

จากการศึกษารวบรวมข้อมูลมือสองทั้ง 2 เรื่อง คือ 1) ข้อมูลเกี่ยวกับยูคาลิปตัส และ 2) โครงการวิจัยเชิงบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชนบทโดยการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยการปลูกไม้โตเร็ว ทำให้ทีมวิจัยได้เข้าใจระบบนิเวศคุณค่าและการใช้ประโยชน์จากป่าดงซุกซึ่งเป็นพื้นที่สวนป่ายูคาลิปตัสมากยิ่งขึ้น

บ้านบักตู หมู่ที่ ๒ ตำบลโนนสวรรค์ อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด